

प्रदेश राजपत्र

सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारद्वारा प्रकाशित

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४

भाग १

प्रदेश सरकार

सुदूरपश्चिम प्रदेश

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

धनगढी, कैलाली

नेपालको संविधानको धारा १७६ बमोजिमको सुदूरपश्चिम प्रदेशको प्रदेश

सभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको

जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

सम्बत् २०७८ सालको ऐन नं. ९

सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण अध्यादेश, २०७७ लाई

प्रतिस्थापन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना: स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको मौलिक हकको संरक्षण गर्न, वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षति बापत पीडितलाई प्रदूषणबाट क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन, वातावरण र विकास बिच समुचित सन्तुलन कायम गर्न, प्रकृति, वातावरण र जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण र अनुकूल प्रभावलाई बढावा गर्न, सम्पदाको संरक्षण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको चुनौतीलाई न्यूनीकरण र अनुकूलनका माध्यमबाट सामना गर्नको लागि सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बाञ्छनीय भएकोले, प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “कोष” भन्नाले दफा १४ बमोजिमको प्रदेश वातावरण संरक्षण कोष सम्झनु पर्छ ।

(ख) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

(ग) “निर्देशनालय” भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतका निर्देशनालयहरू सम्झनु पर्छ ।

(घ) “प्रदेश” भन्नाले सुदूरपश्चिम प्रदेशलाई सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “प्रस्ताव” भन्नाले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन सक्ने किसिमको विकास कार्य,

- भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्झनु पर्छ ।
- (च) **“प्रस्तावक”** भन्नाले प्रस्ताव स्वीकृतिको लागि निवेदन दिने वा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति वा सरकारी, अर्धसरकारी वा गैरसरकारी निकाय वा संस्था सम्झनु पर्छ ।
- (छ) **“प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण”** भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा सो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने सम्बन्धमा एकिकर्ण गर्नुको साथै त्यस्तो प्रभावलाई कुनै उपायद्वारा निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नका लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा विश्लेषणात्मक रूपमा गरिने अध्ययन तथा मुल्याङ्कन सम्झनु पर्छ ।
- (ज) **“पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन”** भन्नाले एक पटक स्वीकृत भइसकेको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन सम्बन्धी प्रस्तावमा आंशिक रूपमा भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूप परिमार्जन गर्न, संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्न, वन क्षेत्र थप गर्न वा आयोजनाको क्षमता वृद्धि गर्नको लागि पेश भएको प्रस्ताव उपर पुनः गरिने वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन सम्झनु पर्छ ।
- (झ) **“परिषद्”** भन्नाले दफा १५ बमोजिमको वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन प्रदेश परिषद् सम्झनु पर्छ ।

- (ज) **“मन्त्रालय”** भन्नाले वातावरण सम्बन्धी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ट) **“वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन”** भन्नाले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण, वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन वा पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) **“वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन”** भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा सो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने सम्बन्धमा एकिकर्ण गर्नुको साथै त्यस्तो प्रभावलाई कुनै उपायद्वारा निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नका लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा विस्तृत रूपमा गरिने अध्ययन तथा मुल्याङ्कन सम्झनु पर्छ ।
- (ड) **“सम्बन्धित मन्त्रालय”** भन्नाले विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजनाको प्रस्तावसँग सम्बन्धित प्रदेश सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) **“संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन”** भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा त्यसबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नको लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा संक्षिप्त रूपमा गरिने अध्ययन सम्झनु पर्छ ।
- (ण) **“स्थानीय तह”** भन्नाले गाउँपालिका वा नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

वातावरणीय अध्ययन

३. वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने: प्रस्तावकले अनुसूची-१ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, अनुसूची-२ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र अनुसूची-३ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।
४. क्षेत्र निर्धारण गर्नुपर्ने: (१) यस ऐन बमोजिम कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपूर्व त्यस्तो प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको हकमा कार्यसूची र वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको हकमा क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्र निर्धारणका लागि प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थानीय तह तथा सो क्षेत्रमा रहेका सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा संस्थालाई उक्त प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा सात दिनभित्र लिखित सुझाव उपलब्ध गराउन सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यालय, सो क्षेत्रमा रहेको शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था तथा कुनै सार्वजनिक स्थलमा सूचना टाँस गरी मुचुल्का तयार गर्नु पर्नेछ र सोही बमोजिमको सूचना राष्ट्रियस्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिका तथा आफ्नो वेबसाइट भए सोमा समेत प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएकोमा सो सम्बन्धमा कसैको राय सुझाव भए उपदफा (१) बमोजिमको अवधि भित्र सम्बन्धित प्रस्तावकलाई राय सुझाव दिन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त राय सुझाव र सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभाव समेत उल्लेख गरी प्रस्तावकले अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्रतिवेदन तयार भए पछि प्रस्तावकले देहाय बमोजिमको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन देहायको निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ:-

(क) प्रदेश सरकारको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रस्तावको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन सम्बन्धित मन्त्रालय समक्ष,

(ख) स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रस्तावको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन भए सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिस सहित मन्त्रालय समक्ष ।

(७) उपदफा (६) को खण्ड (क) बमोजिम पेश भएको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको लागि तयार गरिएको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन उपर सम्बन्धित मन्त्रालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी आफ्नो राय समेत उल्लेख गरी प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि सिफारिस सहित दश दिनभित्र मन्त्रालय समक्ष पठाउनु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (६) को खण्ड (ख) र उपदफा (७) बमोजिम क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन प्राप्त भएकोमा मन्त्रालयले प्राप्त प्रतिवेदन तथा संलग्न कागजात समेतलाई विचार गरी पेश भए बमोजिम वा

आवश्यकता अनुसार परिमार्जन समेत गरी त्यस्तो प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले दश दिनभित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (७) र (८) को प्रयोजनको लागि दिन गणना गर्दा थप कागजात माग गरेकोमा त्यस्तो कागजात प्राप्त भएको मितिबाट र कुनै विषयमा थप स्पष्ट गर्न लेखी पठाएकोमा त्यस्तो विषयमा स्पष्ट भई आएको मितिबाट गणना गरिनेछ ।

५. कार्यसूची तयार गर्नुपर्ने: (१) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु अघि देहायको ढाँचामा कार्यसूची तयार गर्नु पर्नेछ:-

(क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनसँग सम्बन्धित कार्यसूची अनुसूची-६ बमोजिम,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणसँग सम्बन्धित कार्यसूची अनुसूची-७ बमोजिम,

(ग) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनसँग सम्बन्धित कार्यसूची अनुसूची-८ बमोजिम ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार गरिएको कार्यसूची स्वीकृतिको लागि प्रस्तावकले देहायको निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ:-

(क) अनुसूची-१ र अनुसूची-२ बमोजिमको विकास निर्माण कार्य वा आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी कार्यसूची भए सम्बन्धित मन्त्रालय समक्ष,

(ख) अनुसूची-३ बमोजिमको विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी कार्यसूची भए सम्बन्धित मन्त्रालयको सिफारिस सहित मन्त्रालय समक्ष,

(ग) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनसँग सम्बन्धित कार्यसूची भए सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिस सहित मन्त्रालय समक्ष ।

(३) यस दफा बमोजिम कार्यसूची तयार गर्दा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले दफा ४ बमोजिम स्वीकृत क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन समेतको आधारमा तयार गर्नु पर्नेछ ।

तर प्रस्तावकले कुनै प्रस्तावको सम्बन्धमा क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची बनाई स्वीकृतिको लागि एकै साथ पेश गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धी कार्यसूची पेश भएकोमा सम्बन्धित मन्त्रालय वा स्थानीय तहले आवश्यक जाँचबुझ गरी आफ्नो राय सहित दश दिनभित्र मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (२) वा (४) बमोजिम प्रदेश सरकारको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी कार्यसूचीको हकमा सम्बन्धित मन्त्रालय, सम्बन्धित मन्त्रालयबाट प्राप्त र स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धी कार्यसूचीको हकमा मन्त्रालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी मनासिब लागेमा पेश भए बमोजिम वा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन समेत गरी त्यस्तो कार्यसूची प्राप्त भएको मितिले दश दिनभित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) को प्रयोजनको लागि दिन गणना गर्दा थप कागजात माग गरेकोमा त्यस्तो कागजात प्राप्त भएको मितिबाट र कुनै विषयमा थप स्पष्ट गर्न लेखी पठाएकोमा त्यस्तो विषयमा स्पष्ट भई आएको मितिबाट गणना गरिनेछ ।

६. सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्ने: (१) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने क्षेत्रमा प्रस्तावको बारेमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी राय सुझाव संकलन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा प्रस्तावकले प्रभावित स्थानीय समुदाय, वन उपभोक्ता समूह गठन भएको भए सो समूहको प्रतिनिधि तथा स्थानीय तहका प्रतिनिधिलाई समेत सहभागी गराउनु पर्नेछ ।

(३) प्रस्तावकबाट आयोजनाले समेट्ने भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा आवश्यकता अनुसार एकभन्दा बढी स्थानमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने प्रयोजनको लागि प्रस्तावकले सोको मिति, समय, स्थान र आयोजनाको सम्बन्धमा प्रचारप्रसार गर्नका लागि स्थानीय पत्रिका, रेडियो वा अन्य सञ्चार माध्यमको प्रयोग गर्नुका साथै स्थानीय तहको सम्बन्धित वडा कार्यालय र आयोजना क्षेत्रको कुनै सार्वजनिक स्थलमा सूचना समेत टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम आयोजना गरिएको सार्वजनिक सुनुवाईमा भएको उपस्थिति, सुनुवाईबाट प्राप्त सुझाव, तस्वीर तथा श्रव्य-दृश्य सामग्री समेत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

७. वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने: (१) दफा ४ बमोजिम स्वीकृत क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन, दफा ५ बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची तथा दफा ६ बमोजिम गरिएको सार्वजनिक सुनुवाईबाट प्राप्त सुझाव समेतको आधारमा प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थानीय तह तथा सो क्षेत्रमा रहेका सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा संस्थालाई उक्त प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा सात दिनभित्र लिखित सुझाव उपलब्ध गराउन सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना **अनुसूची-९** बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यालय, सो क्षेत्रमा रहेको शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था तथा कुनै सार्वजनिक स्थलमा टाँस गरी मुचुल्का तयार गर्नु पर्नेछ । त्यस्तो सूचना कुनै एक स्थानीय पत्रिकामा प्रकाशन गरी प्रस्तावकको आफ्नो वेबसाइट भएमा सोमा समेत प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सूचना टाँस वा प्रकाशन भएकोमा सो सम्बन्धमा कसैको राय सुझाव भए सूचनामा उल्लिखित अवधिभित्र सम्बन्धित प्रस्तावकलाई आफ्नो राय सुझाव दिन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा देहायको ढाँचामा तयार गर्नु पर्नेछ:-

(क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन **अनुसूची-१०** बमोजिम,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अनुसूची-११ बमोजिम,

(ग) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन अनुसूची-१२ बमोजिम।

(६) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा अनुसूची-१३ बमोजिमका विज्ञ मार्फत तयार गर्नु पर्नेछ।

(७) यस ऐन बमोजिम तयार गरिने वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची नेपाली भाषामा तयार गर्नु पर्नेछ।

तर वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन वा कार्यसूचीमा उल्लेख गर्नुपर्ने प्राविधिक शब्द तथा नेपाली भाषामा उल्लेख गर्दा सो शब्दको मूल आशयमा फरक पर्न सक्ने खालका शब्द अङ्ग्रेजी भाषामा उल्लेख गर्न सकिनेछ।

(८) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि विदेशी लगानी भएका प्रस्ताव वा विदेशी परियोजनाको हकमा तयार गरिने वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची नेपाली वा अङ्ग्रेजी भाषामा तयार गर्न सकिनेछ।

(९) उपदफा (८) बमोजिमको अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची अङ्ग्रेजी भाषामा तयार पारिएको भए सोको कार्यकारी सारांश सहितको संक्षिप्त प्रतिवेदन नेपाली भाषामा समेत तयार पार्नु पर्नेछ।

८. वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गर्नुपर्ने: (१)

प्रस्तावकले प्रदेश सरकारको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने अनुसूची-१ र अनुसूची-२ मा उल्लिखित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन भए सम्बन्धित मन्त्रालय

समक्ष र अनुसूची-३ मा उल्लेखित प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन भए सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्रस्तावकले स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजनाको अनुसूची-३ मा उल्लेखित प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन भए सम्बन्धित स्थानीय तह मार्फत मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम पेश भएको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रालयले वा सम्बन्धित स्थानीय तहले आवश्यक जाँचबुझ गरी सो सम्बन्धमा आफ्नो राय समेत उल्लेख गरी प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि सिफारिस सहित दश दिनभित्र मन्त्रालय समक्ष पठाउनु पर्नेछ ।

(४) प्रदेश सरकारको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना मध्ये प्रदेश सरकारको एकभन्दा बढी मन्त्रालयसँग सम्बन्धित बहुउद्देश्यीय आयोजनाको सम्बन्धमा वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी एकीकृत प्रतिवेदन तयार गर्न चाहेमा सम्बन्धित प्रस्तावकले सम्बन्धित सरोकारवाला मन्त्रालयको राय समेत समावेश गरी प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) प्रस्तावकले यस दफा बमोजिम कुनै वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गर्दा सो प्रतिवेदनको साथ अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित स्थानीय तह र सम्बन्धित विषयगत कार्यालयको सिफारिस समेत समावेश गर्नु पर्नेछ ।

तर संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको हकमा भने विषयगत कार्यालयको सिफारिस आवश्यक पर्ने छैन ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको सिफारिसको लागि प्रस्तावकले सम्बन्धित स्थानीय तह र सम्बन्धित विषयगत कार्यालय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ र सो निवेदन उपर जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा सम्बन्धित स्थानीय तह वा सम्बन्धित विषयगत कार्यालयले उक्त निवेदन प्राप्त भएको मितिले दश दिनभित्र प्रस्तावकलाई सिफारिस उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको अवधिभित्र सम्बन्धित स्थानीय तह वा सम्बन्धित विषयगत कार्यालयबाट सिफारिस पत्र प्राप्त नभएमा प्रस्तावकले निवेदन पेश गरेको प्रमाण संलग्न राखी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृति सम्बन्धी प्रक्रिया अघि बढाउन सक्नेछ ।

(८) प्रस्तावकले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नुपर्ने कुनै प्रस्तावको हकमा कार्यसूची स्वीकृत भएको र वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने कुनै प्रस्तावको हकमा क्षेत्रनिर्धारण र कार्यसूची दुवै स्वीकृत भएको एक वर्षभित्र सो सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरी स्वीकृतिको लागि पेश गर्नु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि विशेष परिस्थिति सिर्जना भई सो अवधिभित्र प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि पेश हुन सक्ने अवस्था नभएमा सम्बन्धित प्रस्तावकले त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने निकाय समक्ष म्याद थपको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम कुनै निवेदन प्राप्त भएकोमा त्यस्तो निकायले सो सम्बन्धमा जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा बढीमा छ महिना अवधि थप गर्न सक्नेछ ।

(११) उपदफा (८) वा (१०) बमोजिमको अवधिभित्र कुनै प्रस्तावकले प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्न

नसकेमा त्यस्तो प्रस्तावकले यस ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम पुनः क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन वा कार्यसूची तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

(१२) कुनै प्रस्तावको प्रभावित क्षेत्र बाहेक अन्य कुनै विषयमा परिवर्तन आउने भएमा प्रस्तावकले क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन वा कार्यसूची स्वीकृत भई नसकेको अवस्थामा त्यस्तो प्रतिवेदन वा कार्यसूचीमा र क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन वा कार्यसूची स्वीकृत भइसकेको अवस्थामा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा समावेश गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

९. वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने: (१) दफा ८ बमोजिम पेश भएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा स्वीकृत गर्ने निकायले आवश्यक जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गरी राय सुझाव दिनका लागि स्वीकृत गर्ने निकायले सो निकायको प्रतिनिधि, प्रस्तावसँग सम्बन्धित सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधि तथा आवश्यकता अनुसार विषयविज्ञ समेत रहेको समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम गठित समितिले आवश्यकता अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको स्थलगत निरीक्षण, अवलोकन र अनुगमन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरी सुझाव दिन सक्नेछ ।

(४) स्वीकृत गर्ने निकायले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनको सम्बन्धमा सरोकारवाला अन्य सरकारी निकायसँग आवश्यक राय सुझाव लिन सक्नेछ ।

(५) दफा ८ बमोजिम प्राप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा जाँचबुझ गर्दा सो विषयमा थप वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने देखिएमा सम्बन्धित निकायले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको

हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको हकमा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्न प्रस्तावकलाई आदेश दिनु पर्नेछ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि दफा ८ बमोजिम प्राप्त वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनको हकमा मन्त्रालयले राय सुझाव संकलन गर्नका लागि पाँच दिनको अवधि तोकी राष्ट्रियस्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो प्रतिवेदन उतार (डाउनलोड) गर्न मिल्ने गरी मन्त्रालयको वेबसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएकोमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले आफ्नो कुनै राय सुझाव भए त्यस्तो अवधिभित्र सम्बन्धित निकायमा पठाउन सक्नेछ।

(८) यस दफामा उल्लिखित प्रक्रिया पूरा गरी प्राप्त राय सुझाव समेतको आधारमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने नदेखिएमा त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा प्रस्तावकले पालना गर्नुपर्ने शर्तहरू भए सो समेत उल्लेख गरी देहायको अवधि भित्र उक्त प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु पर्नेछ:-

(क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको हकमा सम्बन्धित मन्त्रालयले दश दिनभित्र,

(ख) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनको हकमा मन्त्रालयले पन्ध्र दिनभित्र।

(९) उपदफा (८) को प्रयोजनको लागि दिन गणना गर्दा कुनै विषयमा थप स्पष्ट गर्न लेखी पठाएको वा थप कागजात माग

गरेकोमा माग बमोजिमको विषयमा स्पष्ट भई आएको वा थप कागजात प्राप्त भएको मितिबाट गणना गरिनेछ ।

(१०) कुनै व्यवस्थापन योजना, कार्ययोजना वा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनसँग सम्बन्धित वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु अघि त्यस्तो योजना वा परियोजना स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(११) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत स्वीकृतिको लागि पेश भईसकेको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन त्यस्तो प्रतिवेदन पेश गर्दाका बखत प्रचलनमा रहेको कानूनी व्यवस्था अनुसार स्वीकृत गर्न बाधा पुग्ने छैन ।

१०. पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) दफा ९ बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत भएको कुनै आयोजनाको भौतिक पुर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूपमा केही परिमार्जन गर्नु परेमा, संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नु परेमा, वनक्षेत्र थप गर्नु परेमा वा आयोजनाको क्षमता वृद्धि गर्नु परेमा त्यस्तो कार्य गर्दा वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने वा नपर्ने, त्यस्तो प्रभावलाई कुनै उपायद्वारा निराकरण वा न्यूनीकरण गर्न सकिने वा नसकिने सम्बन्धमा एकिन गर्न प्रस्तावकले पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नको लागि प्रस्तावकले आयोजनाको विभिन्न अवयवमा परिवर्तन गर्नु परेको कारण तथा त्यसबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल असरका बारेमा विश्लेषण गरी वातावरणीय परिसूचक बमोजिमको तुलनात्मक तालिका र अन्य आवश्यक पुष्ट्याई सहित मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

तर मन्त्रालयले प्रस्तावकलाई पूरक वातावरणीय प्रभाव

मुल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्न आदेश दिएकोमा प्रस्तावकले निवेदन दिनु पर्ने छैन ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त निवेदन उपर जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब देखिएमा मन्त्रालयले तोकिए बमोजिम पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन अध्ययन अनुमति दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुमति प्राप्त कुनै प्रस्तावको पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्दा प्रस्तावकले यस ऐन बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन स्वीकृत गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रक्रिया मध्ये क्षेत्रनिर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत गराउने प्रक्रिया बाहेक अन्य सबै प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्नेछ ।

तर प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने थप क्षेत्रको हकमा उक्त क्षेत्रको सम्बन्धित स्थानीय तह बाहेक अन्य निकायको सिफारिस आवश्यक पर्ने छैन ।

(५) पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन भई पेश भएको प्रतिवेदन सम्बन्धमा मन्त्रालयले राय सुझाव संकलन गर्नका लागि सात दिनको अवधि तोकी राष्ट्रियस्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो प्रतिवेदन उतार (डाउनलोड) गर्न मिल्ने गरी सो निकायको वेबसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएकोमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले त्यस्तो अवधिभित्र सम्बन्धित निकायमा आफ्नो राय सुझाव पठाउन सक्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी प्राप्त राय सुझाव समेतको आधारमा पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा मन्त्रालयले त्यस्तो पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एक पटक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत भइसकेको आयोजनामा केही भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूप परिमार्जन गर्नुपर्ने वा संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नुपर्ने भएतापनि पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने अवस्था नदेखिएमा वा आयोजनाको क्षमता घटेमा वा रुख कटान सङ्ख्यामा थपघट गर्नुपर्ने भएमा मन्त्रालयले वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनमा रहेको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना परिमार्जन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ।

११. संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन परिमार्जन गर्न सक्ने: (१) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत भई सकेपछि सो प्रतिवेदनमा केही भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन, क्षमता अभिवृद्धि वा स्वरूप परिमार्जन गर्नुपर्ने वा संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नुपर्ने भएमा वा आयोजनाको क्षमता घटेमा वा रुख कटान सङ्ख्यामा थपघट गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित मन्त्रालयले त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन परिमार्जन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ।

तर संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन गरिएकोमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिएकोमा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रस्तावको हकमा यो व्यवस्था लागू हुने छैन।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परिमार्जन गर्दा सो परिमार्जनको विषयमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउन राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सात दिने सूचना प्रकाशन गर्नु

पर्नेछ र त्यस्तो सूचना प्रस्तावकको वेब साइट भएमा सोमा समेत प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

१२. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नुपर्ने: (१) प्रस्तावकले कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले दुई वर्षभित्र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विशेष परिस्थिति सिर्जना भई सो अवधिभित्र प्रस्तावको जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विशेष परिस्थिति सिर्जना भई सो अवधिभित्र प्रस्तावको कार्यान्वयन प्रारम्भ हुन सक्ने अवस्था नभएकोमा सम्बन्धित प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने निकाय समक्ष म्याद थपको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ र त्यस्तो निवेदनको व्यहोरा मनासिब लागेमा सो निकायले बढीमा छ महिनाको अवधि थप गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको अवधि भित्र प्रस्ताव कार्यान्वयन प्रारम्भ नगर्ने प्रस्तावकले यस ऐन बमोजिम त्यस्तो प्रस्तावको पुनः वातावरणीय अध्ययन गरी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

१३. प्रदेशस्तरीय रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण: (१) प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयले प्रदेशस्तरीय रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण गर्नुपर्ने नीति, कार्यक्रम वा योजनाको सूची तयार गरी प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण गर्नुपर्ने नीति, कार्यक्रम वा योजनाको सूची प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) ले स्वीकृत गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूची अन्तर्गत पर्ने कुनै नीति, कार्यक्रम वा योजना सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा रणनीतिक वातावरणीय

विश्लेषण गर्ने प्रयोजनको लागि सम्बन्धित मन्त्रालयले सोको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन तयार गरी सहमतिका लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन अध्ययन गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा मन्त्रालयले त्यस्तो प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सहमति प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम मन्त्रालयको सहमति प्राप्त भएपछि सम्बन्धित मन्त्रालयले सो सहमति समेतलाई समावेश गरी तयार गरेको क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम पेश भएको क्षेत्रनिर्धारण प्रतिवेदन प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) ले स्वीकृत गरेमा सो प्रतिवेदनको आधारमा सम्बन्धित मन्त्रालयले रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरी सो उपर राय सुझाव संकलन गर्नका लागि पन्ध्र दिनको अवधि तोकी राष्ट्रियस्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो प्रतिवेदन उतार (डाउनलोड) गर्न मिल्ने गरी सो मन्त्रालयको वेबसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएकोमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले सो प्रतिवेदनको सम्बन्धमा आफ्नो कुनै राय सुझाव भए समय भित्र सूचना प्रकाशन गर्ने मन्त्रालयमा पठाउन सक्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम प्राप्त राय सुझाव समेतको आधारमा सम्बन्धित मन्त्रालयले रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरी सहमतिको लागि मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम प्राप्त रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण प्रतिवेदन अध्ययन गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा मन्त्रालयले आवश्यक राय सुझाव सहित बढीमा पन्ध्र दिनभित्र सहमति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम मन्त्रालयबाट सहमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित मन्त्रालयले त्यस्तो रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(११) उपदफा (१०) बमोजिम पेश भएको रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण प्रतिवेदन प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) ले स्वीकृत गर्न सक्नेछ ।

(१२) रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण सम्बन्धी आधार अनुसूची-१५ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

कोष तथा परिषद्

१४. कोषको स्थापना र सञ्चालन: (१) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण, जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन, सम्पदाको संरक्षणका लागि प्रदेश वातावरण संरक्षण कोष नामको एउटा कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहनेछन्:-

(क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट प्राप्त रकम,

(ख) स्वदेशी संघ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(ग) विदेशी सरकार वा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम, र

(घ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(४) कोषको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रण कार्यालयबाट र अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखापरीक्षकबाट हुनेछ ।

(५) कोषको सञ्चालन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५. परिषद् गठन: (१) वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यलाई प्रदेशस्तरमा प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा एक वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन प्रदेश परिषद् रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषद्मा देहायका अध्यक्ष तथा सदस्य रहनेछन्:-

(क) मुख्यमन्त्री -अध्यक्ष

(ख) प्रदेश सरकारको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्री सदस्य-

(ग) मुख्यमन्त्रीले तोकेको प्रदेश सरकारका दुईजना मन्त्रीहरू सदस्य-

(घ) प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको वातावरण हेर्ने सदस्य -सदस्य

(ङ) स्थानीय तहका प्रमुखहरू मध्ये अध्यक्षबाट मनोनित कम्तीमा एकजना महिला सहित दुईजना -सदस्य

(च) वन तथा वातावरण विषयका प्राध्यापकहरू मध्ये अध्यक्षबाट मनोनीत एकजना -सदस्य

(छ) वातावरण तथा जलवायुको क्षेत्रमा विज्ञता हासिल गरेका व्यक्तिहरु मध्ये एकजना महिला सहित अध्यक्षबाट मनोनीत दुई जना -सदस्य

(ज) सचिव, मन्त्रालय - सदस्य सचिव

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि मन्त्री भन्नाले मन्त्री नभएको अवस्थामा मन्त्रालयको जिम्मेवारी वहन गर्ने राज्यमन्त्री समेतलाई जनाउँदछ ।

(३) अध्यक्षले सदस्यहरु मध्येबाट वरिष्ठ मन्त्रीलाई उपाध्यक्ष तोक्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) को खण्ड (ङ), (च) र (छ) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम मनोनीत सदस्यले पदीय जिम्मेवारी पूरा नगरेमा अध्यक्षले निजलाई जुनसुकै बखत सदस्यको पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर त्यसरी पदबाट हटाउनु अघि निजलाई सफाई पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

१६. **परिषद्को बैठक:** (१) परिषद्को बैठक वर्षमा कम्तीमा दुईपटक परिषद्को अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) परिषद्को सदस्य सचिवले अध्यक्षसँग परामर्श गरी परिषद्को बैठक बस्ने मिति, समय र स्थान, बैठकमा छलफल हुने विषयसूची सहितको सूचना बैठक बस्ने समय भन्दा कम्तीमा सात दिन अगाडि सबै सदस्यलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

तर तत्काल परिषद्को बैठक बोलाउन आवश्यक भएमा परिषद्को अध्यक्षले कम्तीमा दुई दिन अगाडि परिषद्को बैठक बोलाउन सक्नेछ र यसरी बैठक बोलाइएकोमा परिषद्को सदस्य

सचिवले सो को सूचना यथाशिघ्र सबै सदस्यलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(३) कुल सदस्य सङ्ख्याको बहुमत सदस्य उपस्थित भएमा परिषद्को बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(४) परिषद्को बैठकको अध्यक्षता परिषद्को अध्यक्षले गर्नेछ र अध्यक्षको अनुपस्थितिमा परिषद्को उपाध्यक्षले गर्नेछ ।

(५) परिषद्को निर्णय बहुमतद्वारा हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षता गर्नेले निर्णायक मत दिनेछ ।

(६) परिषद्को बैठकमा आवश्यकता अनुसार कुनै पदाधिकारी, सम्बन्धित निकाय वा संघ संस्थाका प्रतिनिधि वा वातावरण विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(७) परिषद्को निर्णय परिषद्को सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्नेछ ।

(८) परिषद्को बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१७. परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार: परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) दीर्घकालीन नीति, योजना तथा कार्यक्रममा वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयलाई एकीकृत रूपमा समावेश गर्दै लैजान मन्त्रालय तथा अन्य निकायलाई आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिने,

(ख) वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यमा स्थानीय तहलाई आवश्यक नीतिगत मार्गदर्शन गर्ने,

- (ग) प्रदूषण नियन्त्रण, फोहरमैला व्यवस्थापन र सम्पदा संरक्षणको लागि प्रादेशिक प्रणालीको विकासको लागि नीति तय गर्ने,
- (घ) वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने र सोको लागि सहजीकरण गर्ने,
- (ङ) प्राकृतिक, साँस्कृतिक र भौतिक संसाधन एवम् सम्पदाको उपयोग, व्यवस्थापन, विकास तथा संरक्षणको लागि मन्त्रालयलाई मार्गदर्शन गर्ने, र
- (च) वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यको मुल्याङ्कन गर्ने ।

परिच्छेद-४

विविध

- १८. अधिकार प्रत्यायोजन: मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार निर्देशनालय वा वातावरण निरीक्षक वा कुनै अधिकृत कर्मचारी वा कुनै निकायलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
- १९. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिएको कुरामा यसै बमोजिम र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अन्य विषयमा प्रचलित संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।
- २०. नियम बनाउने अधिकार: यो ऐन कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
- २१. निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्ने: यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको प्रतिकूल नहुने गरी प्रदेश सरकारले

आवश्यक निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

२१.(क) अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्न सक्ने: प्रदेश सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी यस ऐन बमोजिम आवश्यकता अनुसार अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्न सक्नेछ ।

२२. खारेजी र बचाउ: (१) सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण अध्यादेश, २०७७ खारेज गरिएको छ ।

(२) सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण अध्यादेश, २०७७ बमोजिम भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

अनुसूची-१

(दफा ३, दफा ५ को उपदफा (२) को खण्ड (क) र दफा ८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने प्रस्ताव

(क) वन क्षेत्र :

- (१) १० देखि ५० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी बिरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (२) सम्बन्धित ठाउँमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका बिरुवा १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (३) २० हेक्टरसम्म क्षेत्रफलमा नयाँ वनस्पति उद्यान, वन-बीउ बगैँचा वा प्राणी उद्यान (चिडियाखाना) निर्माण गर्ने,
- (४) आयातित जङ्गली जनावर वन क्षेत्रमा छाड्ने,

- (५) वन क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्रभित्र रहेका प्रत्येक नदी, खोलाबाट दैनिक ५० घन मिटरसम्म बालुवा, ढुङ्गा, ग्राभेल र माटो संकलन गर्ने,
- (६) विद्युत् प्रसारण लाइन निर्माणबाहेक अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग १ हेक्टरसम्मको वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वनको जग्गा प्रयोग गर्ने ।
- (७) एक जिल्लाबाट वार्षिक ५ मेट्रिक टनसम्म खोटो संकलन गर्ने,
- (८) मध्यवर्ती क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा निजी जग्गा बाहेक अन्यत्र नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले उपभोक्ता समूह मार्फत निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने आयोजना निर्माण गर्ने,
- (९) आनुवांशिक स्रोत माथि पहुँच, उपयोग र लाभको बाँडफाँड गर्ने,
- (१०) तराईमा २० हेक्टरसम्म र पहाडमा ५ हेक्टरसम्म क्षेत्रफलको वन क्षेत्र व्यावसायिक कबुलियती वनको रूपमा दिने,
- (११) नेपाल सरकारले वन अनुसन्धान प्रयोजनका लागि वार्षिक १५ हेक्टर क्षेत्रफलसम्मको राष्ट्रिय वन सरपट कटान गर्ने,
- (१२) ५ देखि १० किलोमिटर सम्म लम्बाईको वन पथ वा अग्नी रेखा निर्माण गर्ने,
- (१३) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रबाट भएर बग्ने नदीनालाको सतहबाट व्यावसायिक प्रयोजन बाहेक आयोजना सञ्चालक आफैले सञ्चालन गर्ने विकास निर्माणका

लागि आवश्यक पर्ने बालुवा, ढुङ्गा, ग्राभेल र माटो दैनिक ५० घनमिटरसम्म निकाल्ने कार्य ।

(१४) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रमा १ मेघावाट भन्दा कम क्षमताका जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्ने ।

(ख) **स्वास्थ्य क्षेत्र :** १६ देखि २५ शैयासम्मको अस्पताल, नर्सिङ्ग होम वा चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।

(ग) **पर्यटन क्षेत्र :**

(१) २५ देखि ५० बेडसम्मको होटल वा रिसोर्ट निर्माण, स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने ।

(२) दुई करोडदेखि पाँच करोडसम्म लगानी हुने वज्जी जम्पिङ्ग, स्वीङ्ग, क्यानोनिङ्ग, स्काई डाइभिङ्ग, जिप फ्लाईङ्ग, हाई रोप्स, स्काई वाक, प्याराग्लाइडिङ्ग, अल्ट्रालाइट, एम्प्युजमेण्ट पार्क र फन पार्क तथा अन्य साहसिक एवं पर्यटन पूर्वाधारका आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन ।

(घ) **यातायात क्षेत्र :**

(१) २५० मिटर लम्बाईसम्मको पुल निर्माण गर्ने,

(२) स्थानीय सडक निर्माण गर्ने ।

(ङ) **ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई क्षेत्र :**

(१) १०० हेक्टरसम्म लिफ्ट सिँचाई आयोजना निर्माण गर्ने,

(२) ६६के.भी. सम्मकोविद्युत् प्रसारण लाइन आयोजनाकालागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने,

(३) जल तथा मौसम मापन केन्द्र वा मौसमी राडार स्थापना कार्य गर्दा वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने ।

(च) **आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र :**

- (१) १५ ५ देखि २५ मिटरसम्म उचाइका भवन निर्माण गर्ने,
- (२) ३, ००० देखि ५,००० वर्गमिटर क्षेत्रफलसम्मको Built Up Area वा Floor Area भएको आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्ने,
- (३) ५०० देखि १,००० जनासम्म एकैपटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रङ्गशाला, कन्सर्ट हल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स निर्माण गर्ने,
- (४) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको जग्गा आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (५) १ देखि ५ हेक्टरसम्म Hard Surface Pavement (Dry Port, Bus Park, Parking Lot आदि) निर्माण गर्ने,
- (६) ५, ००० लिटरसम्म दैनिक पानीको प्रयोग, ००० देखि १० हुने भवन निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने ।

(छ) **उद्योग क्षेत्र :**

- (१) मेसिन उपकरणमा १ देखि ५ करोड रुपैयाँसम्म लगानी भएको वर्कशप स्थापना तथा (मर्मत सम्भार गर्ने समेत) सञ्चालन गर्ने,
- (२) वन क्षेत्र बाहेक अन्य स्थानमा १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने,
- (३) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, डेकोरेटिभ ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो र साधारण माटो उत्खनन्को लागि दैनिक ५० घन मिटरसम्म उत्खनन् कार्य गर्ने,
- (४) नदी नाला सतहबाट दैनिक १०० घनमिटर सम्म बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने ।

(ज) **शिक्षा क्षेत्र :** ५० शैयासम्मको शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गर्ने ।

(झ) **खानी क्षेत्र:**

- (१) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, ग्राभेल, औद्योगिक माटोको लागि दैनिक ५० घन मिटरसम्म उत्खनन गर्ने ।

अनुसूची-२

(दफा ३, दफा ५ को उपदफा (२) को खण्ड (क) र दफा ८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्ताव

(क) **वन क्षेत्र:**

- (१) तराईमा ५० हेक्टर भन्दा बढी देखि ५०० हेक्टरसम्म र पहाडमा ५० हेक्टर भन्दा बढी देखि २५० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी बिरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (२) सम्बन्धित ठाउँमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका बिरुवा तराईमा १० हेक्टर भन्दा बढी देखि ५० हेक्टरसम्म र पहाडमा १० हेक्टर भन्दा बढी देखि २५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (३) तराईमा २० हेक्टर भन्दा बढी देखि १०० हेक्टरसम्म र पहाडमा ५ हेक्टर भन्दा बढी देखि ५० हेक्टरसम्म क्षेत्रफलको व्यावसायिक वन कबुलियती वनको रूपमा दिने,
- (४) प्रदेश सरकारले वन अनुसन्धान प्रयोजनको लागि वार्षिक १५ हेक्टर भन्दा बढी देखि ३० हेक्टर क्षेत्रफलसम्मको राष्ट्रिय वन सरपट कटान गर्ने,

- (५) राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, मध्यवर्ती क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्र स्थापना वा विस्तार गर्ने,
- (६) २० हेक्टरभन्दा बढीको क्षेत्रफलमा नयाँ वनस्पति उद्यान, वन-बीउ बगैँचा र प्राणी उद्यान (चिडियाखाना) निर्माण गर्ने,
- (७) राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष, सिमसार क्षेत्र वा संरक्षित जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गर्ने,
- (८) देहायको परिमाणमा वन पैदावार संकलन गर्ने गरी जिल्ला भित्रको पञ्चवर्षीय वन कार्ययोजना, मध्यवर्ती क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना वा वन संरक्षण क्षेत्रको कार्ययोजना तयार गर्ने :-
- (क) वार्षिक ५० मेट्रिक टनसम्म जरा तथा गानो संकलन गर्ने,
- (ख) वार्षिक १५० मेट्रिक टनसम्म बोक्रा संकलन गर्ने,
- (ग) वार्षिक १५० मेट्रिक टनसम्म पात वा डाँठ संकलन गर्ने (सालसिड, रिष्टा र अमला, तेन्दुपात, भोर्लापात, तेजपात बाहेक),
- (घ) वार्षिक १५० मेट्रिक टनसम्म फूल वा भुवा संकलन गर्ने,
- (ङ) वार्षिक २०० मेट्रिक टनसम्म फल वा बीज संकलन गर्ने,
- (च) वार्षिक १५० मेट्रिक टनसम्म बिरुवा संकलन गर्ने,
- (छ) वार्षिक २०० मेट्रिक टनसम्म गम, रेजिन (सल्लाको खोटो बाहेक) वा लोहवान संकलन गर्ने,

- (ज) वार्षिक २ लाख घन फिट भन्दा बढी काठ उत्पादन तथा संकलन गर्ने,
- (९) सार्वजनिक बुट्यान क्षेत्रमा जडिबुटी वा सुगन्धित वनस्पतिको व्यावसायिक उत्पादनको लागि जडिबुटी केन्द्र स्थापना गर्ने,
- (१०) प्रचलित कानून अनुसार प्रशोधन गरी सारतत्त्व निकाली निकासी गर्न पाइने प्रजातिको हकमा एक जिल्लाबाट प्रति प्रजाति २० देखि १०० टनसम्म वन पैदावर संकलन गर्ने,
- (११) सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन, वन संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, सीमसार क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्र भएर बहने प्रत्येक नदी, खोलाबाट दैनिक ५० घन मिटरभन्दा बढी बालुवा, ढुङ्गा, ग्राभेल र माटो संकलन गर्ने,
- (१२) १ देखि ५ हेक्टरसम्मको वन क्षेत्र अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्ने,
तर यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि वन क्षेत्रमा सडकको ट्रयाक तयार भएको हकमा सो सडकको स्तरोन्नति गर्दा थप हुने वन क्षेत्रको क्षेत्रफल मात्र गणना गर्नु पर्नेछ ।
- (१३) वन क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र भित्रको वन क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र भित्रको वन क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्र भित्रको वन क्षेत्रमा २५ बेडसम्मको रिसोर्ट वा होटल, २५ शैयासम्मको अस्पताल वा २५ कोठा सम्मको शिक्षण संस्था निर्माण गर्ने,
- (१४) स्वीकृत वन कार्ययोजना बमोजिम ५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रबाट कटान भएका रुखको जरा, ठुटा निकाल्ने,
- (१५) बाह्य (एकजोटिक) तथा मिचाहा (इन्भेसिभ) जङ्गली प्राणी तथा वनस्पतिको स्थापना (Introduced) लगायत जि.एम.ओ. (Genetically Modified Organism) र एल.एम.ओ. (Living

Modified Organism) प्रभावित प्रजाति तथा प्रविधिको स्थापना, प्रसारण तथा अनुसन्धान सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(१६) एक जिल्लाबाट वार्षिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी खोटो संकलन गर्ने,

(१७) १० किलोमिटर भन्दा बढी लम्बाईको वन पथ वा अग्नी रेखा निर्माण गर्ने,

(१८) देहायका प्रस्तावहरू:-

(क) मध्यवर्ती क्षेत्र भित्र विद्युत् प्रसारण लाइन वा विद्युत प्रसारण लाइनबाट ट्याप गरी नयाँ आउटडोर सबस्टेशन निर्माण कार्य,

(ख) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्रभित्र १० मेगावाटसम्मको जलविद्युत आयोजना वा १३२ के.भि. वा सो भन्दा कम भोल्टेजस्तरका विद्युत प्रसारण वा वितरण लाइन र सो अन्तर्गतका सबस्टेशन निर्माण कार्य।

(ग) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रमा १ मेगावाटभन्दा बढी २५ मेगावाट क्षमतासम्मका जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्ने ।

(१९) विद्युत् प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग १ हेक्टरभन्दा बढी ५ हेक्टरसम्मको वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वनको जग्गा प्रयोग गर्ने ।

तर २०७७ साल असार १ गतेभन्दा अघि वन क्षेत्रमा सडकको ट्रयाक तयार भएको हकमा सो सडकको स्तरोन्नति गर्दा थप हुने वन क्षेत्रको क्षेत्रफल मात्र गणना गर्नु पर्नेछ ।

(२०) सिमेण्ट उद्योगको लागि कच्चा पदार्थको रूपमा रहेको चुनढुङ्गा उत्खनन् कार्यका लागि १ देखि २५ हेक्टरसम्मको वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्ने ।

तर सिमेण्ट उद्योगमा प्रयोग हुने चुनढुङ्गा उत्खनन् गर्ने आयोजनाको लागि वातावरणीय प्रतिवेदन तयार गर्दा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना संलग्न भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख) उद्योग क्षेत्र :

- (१) ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट मदिरा उत्पादन गर्ने वा दैनिक ५ लाख लिटरसम्म क्षमता भएको उमाल्ने र फर्मेन्टेशन सुविधायुक्त डिस्टिलरी, ब्रुअरी वा वाइनरी उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२) कार्बोनेटेड वा ननकार्बोनेटेड ब्रेभरेज, जुस आदि उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३) वनस्पति घ्यू वा खाने तेल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी चिया, कफी, जडिबुटी आदि प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५) दैनिक ३,००० मेट्रिक टनसम्म खाँडसारी वा चिनी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढी खाद्य पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७) दैनिक २५ मेट्रिक टनसम्म हाड, सिङ्ग वा खुर प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (८) दैनिक १५,००० वर्गफिटसम्म छाला प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (९) पाइपलाईन बाहेक व्यापारिक प्रयोजनको लागि प्रति सेकेण्ड १० लिटरभन्दा बढीको दरले पानी प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१०) कुकिङ्ग (एल. पी. जी.) ग्याँस, बायोग्याँस, नेचुरल ग्याँसको उत्पादन, भण्डारण, फिलिङ्ग, रिफिलिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (११) कार्बन डाईअक्साईड, अक्सिजन, नाईट्रोजन, ऐसिटिलिन आदि उत्पादन तथा रिफिलिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१२) वार्षिक ३ करोड गोटासम्म उत्पादन क्षमता भएको पोलेको इटा, टायल आदि बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१३) दैनिक १० हजार भन्दा बढी Compressed Bricks, Hollow Bricks/Blocks उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१४) दैनिक १००० मेट्रिक टनसम्म क्षमताको क्रसर उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१५) दैनिक २५ मेट्रिक टन भन्दा बढी बालुवा प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१६) दैनिक १०० मेट्रिक टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको एसिड वा अल्काली उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१७) Chemical (Plasticizer, Chlorine, Sodium Hypo-chloride आदि), Glue, Adhesives बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१८) Zinc Oxide उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१९) श्रृङ्गार सामान बाहेकका रङ्ग रोगन उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२०) ब्लेण्डिङ्ग, रिप्रोसेसिङ्ग वा रिक्लामेशन प्रक्रियाबाट लुब्रिकेन्टस् उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२१) ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट विटुमिन वा विटुमिन इमल्सनको उत्पादन तथा रिफिलिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (२२) Mosquito Repellent (झोल, क्वाईल, ट्याबलेट, लोसन आदि), धुप आदि उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२३) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी डिटरजेन्ट, स्याम्पु, लिक्विड क्लिनर, क्लिनिङ्ग पाउडर, स्यानिटाईजर, फ्रेसनर आदि उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२४) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी साबुन उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२५) ब्याट्री (ड्राइ वा वेट वा लिथियम आयोन) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२६) दैनिक ५० मेट्रिक टनसम्म (ड्राइ वा वेट) ब्याट्री रिसाईक्लिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२७) दैनिक ५ मेट्रिक टनसम्म फोम उत्पादन उद्योग (फोमको प्रयोग गरी २ मेट्रिक टन भन्दा बढी वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग समेत) स्थापना गर्ने,
- (२८) परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका दैनिक १०० मेट्रिक टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको पल्प वा कागज उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२९) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी स्टेशनरी सामान (पेन, डटपेन, सिसाकलम, कापी रजिस्टर आदि) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३०) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी प्याकेजिङ्ग (कोरुगेटेड बक्स, कार्डबोर्ड आदि) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३१) परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका धागो तथा कपडा रङ्गाई वा धुलाई वा छपाई गर्ने उद्योग (गलैँचा, पस्मिना समेत) स्थापना गर्ने,
- (३२) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी धागो प्रयोग गरी कपडा उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (३३) स्पिनिङ्ग मिल स्थापना गर्ने,
- (३४) जुट उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३५) Coir Rope वा Coir Mattress उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३६) चुनढुङ्गा वा क्लिङ्करमा आधारित दैनिक ३,००० मेट्रिक टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको क्लिङ्कर वा सिमेन्ट उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३७) दैनिक ३,००० मेट्रिक टनसम्म चुन उत्पादन क्षमता भएको उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३८) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको वा २० करोड देखि २ अर्ब रुपैयाँसम्म मेसिन उपकरणमा लगानी हुने खनिजजन्य पदार्थ प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३९) औषधी उद्योग स्थापना गर्ने वा दैनिक ५० मेट्रिक टनसम्म औषधीको लागि प्रारम्भिक कम्पाउण्ड (Bulk Drugs) संश्लेषण (Formulation) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४०) दैनिक ५०० किलोग्राम भन्दा बढी आयुर्वेदिक औषधी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४१) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी प्लाष्टिकका सामान (पाईप, फिटिङ्ग, यार्न, Wrapper, आदि) उत्पादन गर्ने सहित) उत्पादन गर्ने उद्योग (खेर गएको प्लाष्टिकको कच्चा पदार्थ वा Virgin Granuals, Resin, Compound मा आधारित) स्थापना गर्ने,
- (४२) टायर, ट्युब्स र रबर प्रशोधन तथा उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४३) पुरानो टायर तथा प्लाष्टिक प्रशोधन गरी इन्धन (तेल) निकाल्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (४४) एनोडाइजिङ्ग, इलेक्ट्रोप्लेटिङ्ग तथा ग्याल्भनाइजिङ्ग गर्ने उद्योग (सुन चाँदीमा Plating गर्ने घरेलु उद्योग बाहेक) स्थापना गर्ने,
- (४५) रोलिङ्ग मिल उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४६) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढी कट्टु-लेन्थ गर्ने तथा भाँडा बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४७) दैनिक ५० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको फाउण्ड्री उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४८) दैनिक ५०० मेट्रिक टनसम्म प्रारम्भिक स्मेल्टिङ्ग गरी फेरस तथा नन् फेरस वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४९) दैनिक ७५० मेट्रिक टनसम्म धातु रिमेल्टिङ्ग वा रिरोलिङ्ग वा ऐल्लोयिङ्ग (Alloying) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५०) १० मेट्रिक टन भन्दा बढी मेटल तथा नन् मेटलबाट फ्याब्रिकेशन (स्टकचर समेत) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५१) गाडी, मोटर साईकल, अटोरिक्सा आदि तथा दैनिक १०० थान भन्दा बढी साईकल/रिक्सा (इन्धन वा विद्युत प्रयोग नगरी) एसेम्बलिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५२) १ करोड रुपैयाँ भन्दा बढीको मेसिन उपकरण प्रयोग गरी इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स सामान एसेम्बलिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५३) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी बिजुलीको तार (वायरिङ्ग तथा प्रसारणको लागि) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५४) मेसिन उपकरणमा ५ करोड रुपैयाँभन्दा बढी लगानी भएको वर्कशप (मर्मत सम्भार गर्ने समेत) स्थापना गर्ने,

- (५५) मेसिन उपकरणमा ५ करोड रुपैयाँ भन्दा बढी लगानी गर्ने निर्माण सम्बन्धी कार्य गर्ने उद्योगको स्टोरेज यार्ड स्थापना गर्ने,
- (५६) सबै प्रकारका ग्याँस सिलिन्डर उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५७) उद्योगले आफ्नो प्रयोगको लागि ५ देखि ४० मेगावाटसम्म नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि (सौर्य, वायु, जैविक आदि) Cogeneration, DG Set बाट विद्युतीय ऊर्जा उत्पादन गर्ने,
- (५८) उद्योगले आफ्नो तापीय ऊर्जा प्रयोजनको लागि बायोमास, कोइलाबाट सञ्चालन हुने ग्याँसिफायर जडान गरी सञ्चालन गर्ने,
- (५९) वार्षिक २५ हजारदेखि ५ लाख घन फिटसम्म काठ प्रयोग गर्ने सःमिल स्थापना गर्ने,
- (६०) दैनिक ५०० घन फिटभन्दा बढी काठ प्रयोग गरी झ्याल ढोका लगायतका फर्निचर सामान उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६१) रोजिन, टर्पेन्टाईन तथा कत्था उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६२) वार्षिक २ लाख घन फिटसम्म काठ वा काठजन्य पदार्थ प्रयोग गरी भेनियर, प्लाईउड, प्लाईबोर्ड आदि बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६३) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी बाँस तथा बेतका सामान उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६४) दैनिक ५०० किलोग्राम भन्दा बढी सुर्तिजन्य पानमसला उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६५) चुरोट तथा बिडी उत्पादन (सूती ड्राइ गर्ने समेत) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (६६) सलाई उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६७) दैनिक १० किलो लिटरभन्दा बढी बायोडिजेल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६८) Solvent Extraction प्रक्रियाबाट खाने तेल बाहेक अन्य तेल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६९) Extraction, Distillation आदि प्रविधिबाट सुगन्धित तेल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७०) अर्ध प्रशोधित तेल, फोसिल फ्युल प्रयोग गरी दैनिक २०० मेट्रिक टनसम्म पेट्रोलियम पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७१) दैनिक ५ लिटर भन्दा बढी Chemical तथा Reagent प्रयोग हुने Diagnosis Lab स्थापना गर्ने,
- (७२) काँच प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७३) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी पशु पन्छीको दाना उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७४) दैनिक २०० जोर भन्दा बढी जुत्ता तथा चप्पल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७५) दैनिक १ लाख भन्दा बढी पृष्ठ छपाई गर्ने प्रिन्टिङ्ग प्रेस सञ्चालन गर्ने,
- (७६) दैनिक १०० मेट्रिक टन भन्दा बढी Cargo Handling गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७७) कम्प्यूटर, सफ्टवेयर, विद्युतीय उपकरण प्रयोग गरी सफ्टवेयर तयारी, अनलाईन सेवा, ईन्टरनेट, रेडियो, केबुल नेटवर्क जस्ता प्रकृतिका सेवा दिने कार्य वा तालिम, परामर्श जस्ता कार्य बाहेक २५ करोड देखि २ अर्ब रुपैयाँसम्म मेसिन उपकरणमा लगानी हुने उद्योग,
- (७८) अस्फाल्ट ब्याचिङ्ग प्लान्ट स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने ।

(ग) खानी क्षेत्र :

- (१) १०० जनासम्म स्थायी बसोबास स्थानान्तरण वा पुनर्बास गरी खानी उत्खनन् गर्ने,
- (२) रेडियोधर्मी धातुबाहेक अन्य धातु उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक १,००० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक २,००० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,
- (३) अधातु खनिज उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २,००० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४,८०० मेट्रिक टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,
- (४) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, डेकोरेटिभ ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो र साधारण माटोको उत्खनन्को लागि दैनिक ५० देखि ५०० घन मिटरसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,
- (५) कोईला तथा मट्टिकोईला उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक १००० टन र सतही उत्खनन् भए दैनिक २,००० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,
- (६) दैनिक २ लाख घन मिटरसम्म प्राकृतिक ग्याँस (Natural Gas) उत्पादन कार्य गर्ने,
- (७) नदीनाला सतहबाट दैनिक १०० घनमिटर भन्दा बढी ३०० घनमिटरसम्म बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने।

(घ) यातायात क्षेत्र :

- (१) स्थानीय सडक बाहेक २५ किलोमिटरसम्म लम्बाई हुने नयाँ सडक निर्माण गर्ने,
- (२) ५ देखि ५० किलोमिटर सम्मको रज्जुमार्ग निर्माण गर्ने,

- (३) १ देखि ५ किलोमिटर सम्मको केबुल कार मार्ग निर्माण गर्ने,
 - (४) २५० मिटरभन्दा बढी लम्बाईका पुल निर्माण गर्ने,
 - (५) सडक प्रयोजनको लागि १ देखि ३ किलोमिटरसम्म सुरुङ बनाउने,
 - (६) चारपाङ्ग्रे सवारी सञ्चालन हुने आकाशे पुल (फलाई ओवर) निर्माण गर्ने,
 - (७) सार्वजनिक यातायातको लागि मोनो रेलमार्ग सञ्चालन गर्ने,
 - (८) १० किलोमिटर भन्दा बढी ५० किलोमिटरसम्म लम्बाईको राष्ट्रिय राजमार्ग वा सहायक सडकको चौडाई वृद्धि हुने गरी स्तरवृद्धि, पुनर्स्थापना वा पुनर्निर्माण गर्ने ।
- (ड) **आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र :**
- (१) ५,००० भन्दा बढी १०,००० वर्गमिटर क्षेत्रफलसम्मको Built Up Area वा Floor Area आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्ने,
 - (२) १,००० देखि २,००० जनासम्म एकै पटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रङ्गशाला, कन्सर्टहल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स निर्माण गर्ने,
 - (३) १ देखि ५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा आवास विकास गर्ने,
 - (४) १० देखि १०० हेक्टरसम्मको जग्गा आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (५) ५ हेक्टरभन्दा बढी Hard Surface Pavement (Dry Port, Bus Park, Parking Lot आदि) निर्माण गर्ने,

- (६) २०,००० घन मिटरभन्दा बढी माटो पुर्ने तथा माटो काटी Site Develop गर्ने,
- (७) ३० मिटरभन्दा बढी ४५ मिटरसम्मका उचाई भएका भवन निर्माण गर्ने,
- (८) १०,००० देखि २०,००० लिटरसम्म दैनिक पानीको प्रयोग हुने भवन निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने,

(च) जलस्रोत र ऊर्जा क्षेत्र:

- (१) विद्युत् प्रसारण लाईन र सबस्टेशन निर्माण अन्तर्गत:-
 - (क) १३२ के.भी. वा सोभन्दा बढी क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाइन निर्माण गर्ने,
 - (ख) विद्यमान २२० के.भी. वा सोभन्दा बढी क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाइनबाट ट्याप गरी नयाँ आउटडोर सबस्टेशन निर्माण गर्ने ।
- (२) विद्युत् उत्पादन अन्तर्गत:-
 - (क) १ देखि ५० मेगावाट क्षमतासम्मको जलविद्युत् उत्पादन आयोजना निर्माण गर्ने,
 - (ख) १ देखि ५ मेगावाट क्षमता सम्मको खनिज तेल वा ग्याँसबाट विद्युत् उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (ग) १५०० घनमिटर भन्दा बढी क्षमताको बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण गर्न ।
- (३) सिँचाइको नयाँ प्रणाली अन्तर्गत:-
 - (क) तराई वा भित्री मधेशमा २०० देखि २,००० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिँचाइ गर्ने,
 - (ख) पहाडी उपत्यका र टारमा २५ देखि ५०० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिँचाइ गर्ने,

- (ग) पहाडी भिरालो पाखा वा पर्वतीय क्षेत्रमा २५ देखि २०० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिँचाइ गर्ने,
- (घ) १०० हेक्टरभन्दा बढीको लिफ्ट सिँचाइ आयोजना निर्माण गर्ने,
- (४) सिँचाईको पुनरुत्थान प्रणाली अन्तर्गत: विद्यमान प्रणाली भित्रका सिँचाइ आयोजनामा नयाँ हेडवर्क्स निर्माण वा मूल नहर परिवर्तन हुने कुनै पनि पुनरुत्थान आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (५) २५ देखि १०० जनासम्म स्थायी बसोबास भएका जनसङ्ख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,
- (६) १० किलोमिटर भन्दा बढी लम्बाईको नदी नियन्त्रणको कार्य गर्ने,
- (७) नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्र:
 - (क) १ देखि १० मेगावाट क्षमतासम्मको सौर्य ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (ख) १ देखि १० मेगावाट क्षमतासम्मको वायु ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (ग) ०.५ देखि २ मेगावाट क्षमतासम्मको जैविक ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (घ) चिनी उद्योग क्षेत्रभित्रको उखु पेलिसकेपछि निस्कने खोस्टा (Bagasse) बाट विद्युत सहउत्पादन (Cogeneration) हुने आयोजना सञ्चालन गर्ने।
- (छ) पर्यटन क्षेत्र:
 - (१) ५१ देखि १०० बेडसम्मको होटल वा रिसोर्ट निर्माण, स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने,

- (२) विद्यमान विमानस्थलमा क्षेत्रफल थप्ने,
- (३) माछा वा अन्य जलचर भएको कुनै नदी वा तालमा इन्जिन जडित उपकरण र इन्धन ज्वलन गरी न्याफिटङ्ग कार्य वा क्रुज सञ्चालन गर्ने,
- (४) तालमा स्थापना हुने हाउस बोट (तैरने घर) सञ्चालन गर्ने।
- (५) पाँच करोड रुपैयाँभन्दा बढी लगानी हुने वज्जि जम्पिङ्ग, स्वीङ्ग, क्यानोनिङ्ग, स्काई डाइभिङ्ग, जिप फ्लाईङ्ग, हाई रोप्स, स्काई वाक, प्याराग्लाइडिङ्ग, अल्ट्रा लाइट, एम्बुजमेण्ट पार्क र फन पार्क तथा अन्य साहसिक एवं पर्यटन पूर्वाधारका आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने ।

(ज) खानेपानी क्षेत्र :

- (१) १०० देखि ५०० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको वर्षातको पानी संकलन गर्ने तथा सोही क्षेत्रफलमा भएका पानीका स्रोतको प्रयोग गर्ने,
- (२) सेफ इलड १०० लिटर प्रति सेकेण्ड (LPS) भन्दा बढीको सतही पानीको स्रोत र सो पानीको ५० देखि ७५ प्रतिशतसम्म सुख्खा समयमा आपूर्ति गर्ने,
- (३) प्रति सेकेण्ड १०० लिटर भन्दा बढीको दरले पानी प्रशोधन गर्ने,
- (४) भूमिगत पानीको स्रोत विकासका लागि कुल एक्यूफरको ५० देखि ७५ प्रतिशतसम्म रिचार्ज गर्ने,
- (५) १ देखि ३ किलोमिटर सम्मको सुरुङ्ग निर्माण गरी खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (६) खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि २५ देखि १०० जनासम्म जनसङ्ख्या विस्थापन गर्ने,

- (७) खानेपानीको स्रोतको माथिल्लो भागमा ५०० जनसङ्ख्या सम्मको बसोबास गराउने,
 - (८) ५० हजारदेखि २ लाखसम्मको जनसङ्ख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,
 - (९) ५० हजारदेखि २ लाखसम्मको जनसङ्ख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गरी नयाँ स्रोत जोड्ने,
 - (१०) १ किलोमिटर भन्दा बढीको डाइभर्सन सम्बन्धी काम गर्ने,
 - (११) ट्रिटमेन्ट सहितको ढल निकास सिष्टम समावेश भएका खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- (झ) **फोहर मैला व्यवस्थापन क्षेत्र: घर तथा आवास क्षेत्रबाट निस्कने फोहरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्ने:-**
- (१) वार्षिक १,००० देखि ५,००० टनसम्म फोहरमैला जमिनमा भर्ने,
 - (२) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको ट्रान्सफर स्टेशन र रिसोर्स रिकोभरी एरिया सम्बन्धी काम गर्ने,
 - (३) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको रसायन, यान्त्रिक वा जैविक तरिकाबाट फोहरमैला छनौट गर्ने, केलाउने, तह लगाउने र पुनः प्रयोग गर्ने,
 - (४) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको कम्पोष्ट प्लाण्ट सम्बन्धी काम गर्ने,
 - (५) ५ एम.एल.डी (MLD) क्षमता सम्मको ढल व्यवस्थापन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (६) ५०,००० सम्मका जनसङ्ख्यालाई टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले सञ्चालन हुने ढल निकास, सरसफाई वा फोहरमैला व्यवस्थापन कार्य गर्ने ।

(ज) कृषि क्षेत्र:

- (१) पहाडमा १ हेक्टरसम्म र तराईमा ५ हेक्टरसम्म राष्ट्रिय वन क्षेत्र कृषिको लागि प्रयोग गर्ने,
- (२) निर्माण सम्बन्धी देहायको काम गर्ने:-
 - (क) ३०,००० वटा भन्दा बढी पन्छी जाति पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ख) १,००० वटा भन्दा बढी ठूला चौपाया पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ग) ५,००० वटा भन्दा बढी साना चौपाया (भेडा, बाख्रा) पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (घ) २,००० वटा भन्दा बढी बड्गुर/सुँगुर पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ङ) महानगरपालिका वा उपमहानगरपालिका क्षेत्र अन्तर्गत तराईमा १ हेक्टरभन्दा बढी तथा अन्य ठाउँमा ०.५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा कृषि थोक बजार स्थापना गर्ने,
 - (च) वार्षिक २५ करोडभन्दा बढी माछाको भूरा उत्पादन गर्न ह्याचरीका लागि पोखरी निर्माण गर्ने,
 - (छ) पशुपन्छी रोग अन्वेषण तथा नियन्त्रण सम्बन्धी दैनिक २,००० भन्दा बढी नमूना संकलन तथा परीक्षण कार्यको लागि प्रयोगशाला निर्माण गर्ने,
 - (ज) अनुमति प्राप्त बधशाला निर्माण गर्ने,
 - (झ) प्यारेन्ट र ग्यान्ड प्यारेन्ट कुखुरा पालन तथा ह्याचरी सञ्चालन गर्न निर्माण गर्ने ।
- (३) म्याद नाघेका विषादीको (सूचित विषादीको हकमा मात्र) भण्डारण तथा विसर्जन गर्ने,

- (४) रासायनिक मल उत्पादन, संश्लेषण (फर्मूलेसन), सम्मिश्रण (ब्लेण्डिङ्ग), प्याकेट वा डिब्बाबन्दी (प्याकेजिड/क्यानिङ्ग) र भण्डारण (स्टोर) सम्बन्धी कार्य तथा उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५) जीव नाशक विषादी उत्पादन, संश्लेषण (फर्मूलेसन), सम्मिश्रण (ब्लेण्डिङ्ग), प्याकेट वा डिब्बाबन्दी (प्याकेजिड/क्यानिङ्ग) र भण्डारण (स्टोर) सम्बन्धी कार्य तथा उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) देहाय बमोजिमको कृषिजन्य उद्योग स्थापना गर्ने:-
- (क) दैनिक १०,००० लिटर भन्दा बढी क्षमताको दुग्ध प्रशोधन (दुधको परिकार समेत) उद्योग स्थापना गर्ने,
- (ख) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी माछा, मासु प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (ग) १,००० मेट्रिक टन भन्दा बढी भण्डारण क्षमता भएको कोल्ड स्टोरेज स्थापना गर्ने,
- (घ) परम्परागत भेटेरीनरी औषधी बाहेकका भेटेरीनरी भ्याक्सिन तथा औषधी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (ङ) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढी फलफूल वा तरकारीको प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (च) दैनिक २ देखि १० मेट्रिक टनसम्म प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने ।
- (ट) **स्वास्थ्य क्षेत्र** : २६ देखि १०० शैयासम्मको अस्पताल, नर्सिङ्ग होम वा चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।
- (ठ) **शिक्षा क्षेत्र** : ५१ भन्दा बढी १०० शैया सम्मको शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूची-३

(दफा ३, दफा ५ को उपदफा (२) को खण्ड (ख), दफा ८ को उपदफा (१) र (२) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्ताव

(क) वन क्षेत्र:

- (१) तराईमा ५०० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा २५० हेक्टरभन्दा बढीको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी बिरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (२) सम्बन्धित ठाउँमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका बिरुवा तराईमा ५० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा २५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रफलमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (३) तराईमा १०० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा ५० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रफलको वन व्यावसायिक कबुलियती वनको रूपमा दिने,
- (४) प्रदेश सरकारले वन अनुसन्धान प्रयोजनका लागि वार्षिक ३० हेक्टरभन्दा बढी राष्ट्रिय वन सरपट कटान गर्ने,
- (५) वन क्षेत्रमा फोहरमैला फाल्न ल्यान्डफील साईट निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने,
- (६) वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्रको वन क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्रको वन क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वन क्षेत्रमा २५ बेड भन्दा बढीको रिसोर्ट वा होटल, २५ शैया भन्दा बढीको अस्पताल वा २५ कोठा भन्दा बढीको शिक्षण संस्था निर्माण गर्ने,

- (७) देहायको वन पैदावार संकलन गर्ने गरी जिल्ला भित्रको पञ्चवर्षीय वन कार्ययोजना, मध्यवर्ती क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने वा वन संरक्षण क्षेत्रको कार्ययोजना तयार गर्ने :-
- (क) वार्षिक ५० मेट्रिक टन भन्दा बढी जरा तथा गानो संकलन गर्ने,
- (ख) वार्षिक १५० मेट्रिक टन भन्दा बढी बोक्रा संकलन गर्ने,
- (ग) वार्षिक १५० मेट्रिक टन भन्दा बढी पात वा डाँठ संकलन गर्ने, (सालसिड, रिछा र अमला, तेन्दुपात, भोर्लापात, तेजपात बाहेक)
- (घ) वार्षिक १५० मेट्रिक टन भन्दा बढी फूल वा भुवा संकलन गर्ने,
- (ङ) वार्षिक २०० मेट्रिक टन भन्दा बढी फल वा बीज संकलन गर्ने,
- (च) वार्षिक १५० मेट्रिक टन भन्दा बढी बिरुवा संकलन गर्ने,
- (छ) वार्षिक २०० मेट्रिक टन भन्दा बढी गम, रेजिन (सल्लाको खोटो बाहेक) वा लोहवान संकलन गर्ने।
- (८) प्रचलित कानून बमोजिम प्रशोधन गरी सारतत्व निकाली निकासी गर्न पाइने प्रजातिको हकमा एक जिल्लाबाट प्रति प्रजाति १०० टन भन्दा बढी वन पैदावार संकलन गर्ने,
- (९) विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने,
- (१०) राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष क्षेत्रभित्र कार्यान्वयन गरिने प्रस्तावहरू ।

- (११) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रमा २५ मेगावाटभन्दा बढी क्षमताको जलविद्युत आयोजना निर्माण कार्य गर्ने ।

(ख) उद्योग क्षेत्र :

- (१) दैनिक ५ लाख लिटर भन्दा बढी क्षमता भएको उमाल्ने र फर्मेन्टेशन सुविधायुक्त डिस्टिलरी, ब्रुअरी वा वाइनरी उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२) दैनिक ३,००० मेट्रिक टन भन्दा बढी खाँडसारी वा चिनी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३) दैनिक २५ मेट्रिक टन भन्दा बढी हाड, सिङ्ग वा खुर प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४) दैनिक १५,००० वर्गफिट भन्दा बढी छाला प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५) वार्षिक ३ करोड गोटाभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको पोलेको इटा, टायल आदि बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) दैनिक १०० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको एसिड वा अल्काली उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७) ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट बाहेक विटुमिन वा विटुमिन इमल्सनको उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (८) ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट बाहेक रासायनिक मल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (९) ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट बाहेक किटनाशक पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (१०) दैनिक ५० मेट्रिक टन (ड्राई वा वेट) भन्दा बढी ब्याट्री रिसाईक्लिङ्ग गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (११) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढी फोम उत्पादन उद्योग (फोमको प्रयोग गरी वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग समेत) स्थापना गर्ने,
- (१२) दैनिक १०० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको पल्प वा कागज उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१३) चुनदुङ्गा वा क्लिङ्करमा आधारित दैनिक ३,००० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको क्लिङ्कर वा सिमेन्ट उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१४) दैनिक ३,००० मेट्रिक टन भन्दा बढी चुन उत्पादन क्षमता भएको उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१५) २ अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढी मेसिन उपकरणमा लगानी हुने खनिजजन्य पदार्थ प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१६) दैनिक ५० मेट्रिक टन भन्दा बढी औषधीको लागि प्रारम्भिक कम्पाउण्ड (Bulk Drugs) संश्लेषण (Formulation) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१७) दैनिक ५०० मेट्रिक टन भन्दा बढी प्रारम्भिक स्मेल्टिङ्ग गरी फेरस तथा नन् फेरस वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१८) दैनिक ७५० मेट्रिक टन भन्दा बढी धातु रिमेल्टिङ्ग वा रिरोलिङ्ग वा ऐलोयिङ्ग (Alloying) गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१९) उद्योगले आफ्नो प्रयोगको लागि ४० मेगावाट भन्दा बढी नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि (सौर्य, वायु, जैविक आदि) Cogeneration, DG Set बाट विद्युतीय ऊर्जा उत्पादन गर्ने कार्य गर्ने,

- (२०) वार्षिक ५ लाख घन फिटभन्दा बढी काठ प्रयोग गर्ने सःमिल स्थापना गर्ने,
- (२१) वार्षिक २ लाख घन फिटभन्दा बढी काठ वा काठजन्य पदार्थ प्रयोग गरी भेनियर, प्लाईउड, प्लाईबोर्ड आदि बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२२) अर्ध प्रशोधित तेल, फोसिल फ्युल प्रयोग गरी दैनिक २०० मेट्रिक टन भन्दा बढी पेट्रोलियम पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२३) अति घातक पदार्थ जस्तै: आइसोनाइट, मर्करी कम्पाउण्ड उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२४) रेडियो विकिरण निष्कासन हुने (न्यूक्लियर/एटोमिक प्रशोधन) उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२५) नेपाली सेना, सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल वा नेपाल प्रहरीले स्थापना वा उत्पादन गर्ने बाहेकका गोली, गट्टा, बारुद लगायतका बिस्फोटक पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२६) पेट्रोलियम पाईपलाईन निर्माण गर्ने,
- (२७) दैनिक १००० मेट्रिक टन भन्दा बढी क्षमताको क्रसर उद्योग स्थापना गर्ने ।
- (२८) कम्प्युटर, सफ्टवेयर, विद्युतीय उपकरण प्रयोग गरी सफ्टवेयर तयारी, अनलाईन सेवा, ईन्टरनेट, रेडियो, केबुल नेटवर्क जस्ता प्रकृतिका सेवा दिने कार्य वा तालिम, परामर्श जस्ता कार्य बाहेक २ अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढी मेसिन उपकरणमा लगानी हुने उद्योग ।

(ग) खानी क्षेत्र :

- (१) खानी उत्खनन् गर्नको लागि १०० जना भन्दा बढी जनसङ्ख्याको स्थायी बसोबास स्थानान्तरण वा पुनर्वास गर्ने,
- (२) खानी उत्खनन् कार्यको लागि:
 - (क) सबै रेडियोधर्मी धातुको उत्पादन गर्न उत्खनन् कार्य गर्ने,
 - (ख) अन्य धातु उत्पादन गर्न भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक १,००० टन भन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक २००० टन भन्दा बढी उत्खनन्को कार्य गर्ने,
 - (ग) अधातु खनिज उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २,००० मेट्रिक टन भन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४,८०० मेट्रिक टन भन्दा बढी उत्खनन्को कार्य गर्ने,
 - (घ) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, डेकोरेटिभ ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो र साधारण माटोको उत्खनन्को लागि दैनिक ५०० घनमिटर भन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,
 - (ङ) कोईला तथा मट्टिकोईला उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक १,००० टन भन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक २,००० टन भन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,
 - (च) दैनिक २ लाख घन मिटरभन्दा बढी प्राकृतिक ग्याँस (Biogenic Natural Gas) उत्पादन कार्य गर्ने,
 - (छ) पेट्रोलियम पदार्थको उत्खनन् र प्रशोधन सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(ज) नदी नाला सतहबाट दैनिक ३०० घन मिटर भन्दा बढी बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने ।

(घ) यातायात क्षेत्र :

- (१) स्थानीय सडक बाहेक २५ किलोमिटर भन्दा बढी लम्बाई हुने कुनै पनि नयाँ सडक निर्माण गर्ने,
- (२) ५० किलोमिटर भन्दा लामो रज्जुमार्ग निर्माण गर्ने,
- (३) ५ किलोमिटर भन्दा लामो केबुल कार मार्ग निर्माण गर्ने,
- (४) सार्वजनिक यातायातको लागि रेलमार्ग सञ्चालन गर्ने,
- (५) सडक प्रयोजनको लागि ३ किलोमिटर भन्दा बढी लम्बाईको सुरुङ बनाउने,
- (६) ५० किलोमिटर भन्दा बढी लम्बाईको राष्ट्रिय राजमार्ग वा सहायक सडकको चौडाई वृद्धि हुने गरी स्तरवृद्धि, पुनर्स्थापना वा पुनर्निर्माण गर्ने ।

(ङ) आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र :

- (१) १०,००० वर्गमिटर क्षेत्रफलभन्दा बढीको Built Up Area वा Floor Area भएको आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्ने,
- (२) २,००० जना भन्दा बढी एकै पटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रंगशाला, कन्सर्टहल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स निर्माण गर्ने,
- (३) ५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा आवास विकास गर्ने,
- (४) १०० हेक्टरभन्दा बढीको जग्गा आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (५) ५० मिटर भन्दा बढी उचाई भएका भवन निर्माण गर्ने,
- (६) २०,००० लिटर भन्दा बढी दैनिक पानीको प्रयोग हुने भवन निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने,
- (७) कृषियोग्य भूमिमा शहरीकरण गर्ने ।

(च) जलस्रोत र ऊर्जा क्षेत्र :

(१) विद्युत उत्पादन अन्तर्गत:-

- (क) ५० मेगावाटभन्दा बढी क्षमताको जलविद्युत् उत्पादन आयोजना निर्माण गर्ने,
- (ख) १ मेगावाटभन्दा बढी क्षमताको कोइला वा आणविक विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (ग) ५ मेगावाटभन्दा बढी क्षमताको खनिज तेल वा ग्याँसबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने।

(२) सिँचाइको नयाँ प्रणाली अन्तर्गत:-

- (क) तराई वा भित्री मधेशमा २,००० हेक्टर भन्दा बढीको क्षेत्र सिँचाइ गर्ने,
- (ख) पहाडी उपत्यका र टारमा ५०० हेक्टर भन्दा बढीको क्षेत्र सिँचाइ गर्ने,
- (ग) पहाडी भिरालो पाखा वा पर्वतीय क्षेत्रमा २०० हेक्टर भन्दा बढी क्षेत्र सिँचाइ गर्ने।

(३) १०० जना भन्दा बढी स्थायी बसोबास भएका जनसङ्ख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,

(४) बहुउद्देश्यीय जलाशयको निर्माण गर्ने,

(५) एउटा जलाधार क्षेत्रबाट अर्को जलाधार क्षेत्रमा पानी फर्काई (इन्टर बेसिन वाटर ट्रान्सफर) उपयोग गर्ने,

(६) नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्र :-

- (क) १० मेगावाट भन्दा बढी क्षमताको सौर्य ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (ख) १० मेगावाट भन्दा बढी क्षमताको वायु ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (ग) २ मेगावाट भन्दा बढी क्षमताको जैविक ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने।

(छ) पर्यटन क्षेत्र :

- (१) १०० बेड भन्दा बढीको होटल वा रिसोर्ट निर्माण, स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने,
- (२) नयाँ विमानस्थल निर्माण गर्ने ।

(ज) खानेपानी क्षेत्र :

- (१) ५०० हेक्टर भन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको वर्षातको पानी संकलन गर्ने तथा सोही क्षेत्रफलमा भएको पानीका स्रोतको प्रयोग गर्ने,
- (२) सेफ ड्रल्ड १०० लिटर प्रति सेकेण्ड (LPS) भन्दा बढीको सतही पानीको स्रोत र सो पानीको ७५ प्रतिशत भन्दा बढी सुख्खा समयमा आपूर्ति गर्ने,
- (३) भूमिगत पानीको स्रोत विकासका लागि कूल एक्च्युफरको ७५ प्रतिशत भन्दा बढी रिचार्ज गर्ने,
- (४) खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि १०० जनाभन्दा बढी जनसङ्ख्या विस्थापित गर्ने,
- (५) खानेपानीको स्रोतको माथिल्लो तटीय भागमा ५०० जनाभन्दा बढीको जनसङ्ख्या बसोबास गराउने,
- (६) २ लाख भन्दा बढी जनसङ्ख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,
- (७) २ लाख भन्दा बढी जनसङ्ख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गरी नयाँ स्रोत जोड्ने,
- (८) जैविक तथा रासायनिक प्रदूषण हुने स्रोत वा तिनबाट प्रभावित हुन सक्ने भूमिगत जलस्रोतको उपयोग गर्ने,
- (९) प्रति सेकेण्ड ५०० लिटरभन्दा बढी पानीको स्रोत उपयोग गर्ने खानेपानी स्रोत सम्बन्धी बहुउद्देश्यीय आयोजना सञ्चालन गर्ने,

- (१०) ३ किलोमिटर भन्दा बढीको सुरुङ्ग निर्माण गरी खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (११) सार्वजनिक खानेपानीका आपूर्तिका मुख्य स्रोतमा कार्यान्वयन गरिने कुनै प्रस्ताव ।

(झ) फोहरमैला व्यवस्थापन क्षेत्र :

- (१) घर तथा आवास क्षेत्रबाट निस्कने फोहरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्ने:-
 - (क) वार्षिक ५,००० टन भन्दा बढी फोहरमैला जमिनमा भर्ने,
 - (ख) १० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको ट्रान्सफर स्टेशन र रिसोर्स रिकोभरी एरिया सम्बन्धी काम गर्ने,
 - (ग) १० हेक्टर भन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको रसायन, यान्त्रिक वा जैविक तरिकाबाट फोहरमैला छनौट, केलाउने, तह लगाउने र पुनः प्रयोग गर्ने,
 - (घ) १० हेक्टर भन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको कम्पोष्ट प्लान्ट सम्बन्धी काम गर्ने,
 - (ङ) कम्तीमा १०,००० जनसङ्ख्या भएको शहरी क्षेत्रबाट निस्कने फोहरमैला गाड्ने काम गर्ने,
 - (च) ५ एम. एल. डी. (MLD) भन्दा बढी क्षमताको ढल व्यवस्थापन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
 - (छ) ५०,००० भन्दा बढी जनसङ्ख्यालाई टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले सञ्चालन हुने ढल निकास, सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन कार्य गर्ने ।
- (२) देहायको प्रकृति र जुनसुकै स्तरका खतरापूर्ण फोहरमैला सम्बन्धी देहायका निर्माण सम्बन्धी काम गर्ने:-

- (क) फोहरमैला संयन्त्र निर्माण,
 - (ख) फोहरमैला रिकोभरी प्लान्ट निर्माण,
 - (ग) फोहरमैला भर्ने, थुपार्ने वा गाड्ने ठाउँको निर्माण,
 - (घ) फोहरमैला भण्डारण गर्ने ठाउँको निर्माण,
 - (ङ) फोहरमैला ट्रिटमेण्ट सुविधाको निर्माण ।
- (३) जोखिमपूर्ण फोहर पदार्थ सम्बन्धी देहायका काम गर्ने :-
- (क) २५ वर्षभन्दा बढी आधा आयु भएको कुनै पनि रेडियोधर्मी वस्तुको निष्कासन र व्यवस्थापन गर्ने,
 - (ख) पचास लेथल डोज भएको कुनै पनि रेडियोधर्मी वस्तुको निष्कासन र व्यवस्थापन गर्ने,
 - (ग) कम्तीमा २५ शैया भएको स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल वा नर्सिङ्ग होमबाट निस्कने जैविक जोखिमपूर्ण पदार्थको अन्तिम निष्कासन व्यवस्थापन गर्ने,
 - (घ) कुनै पनि हानिकारक पदार्थलाई भष्म वा पुनः प्रयोग गर्नको लागि १ हेक्टर वा सोभन्दा बढी क्षेत्रफलको जमिन प्रयोग गर्ने र ऊर्जा सम्बन्धी कुनै काम गर्ने ।

(ज) कृषि क्षेत्र:

- (१) पहाडमा १ हेक्टरभन्दा बढी र तराईमा ५ हेक्टरभन्दा बढी राष्ट्रिय वन क्षेत्र कृषिको लागि प्रयोग गर्ने,
- (२) जीवनाशक विषादी (सूचित विषादीको हकमा मात्र) प्लाण्ट स्थापना गर्ने,
- (३) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढी प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने ।

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४

- (ट) स्वास्थ्य क्षेत्र : १०० शैया भन्दा बढीको अस्पताल, नर्सिङ्ग होम वा चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।
- (ठ) शिक्षा क्षेत्र : १०० शैया भन्दा बढीको शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूची-४

(दफा ४ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धी सार्वजनिक सूचनाको ढाँचा

.....आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन तयारीको लागि क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना (प्रकाशन मिति)

..... प्रदेश..... जिल्ला.....नगरपालिका/गाउँपालिकामा(प्रस्तावकको नाम उल्लेख गर्ने)..... द्वारा निम्न बमोजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	 (नाम),(ठेगाना), (ईमेल).....(फोन नं.)
प्रस्तावको व्यहोरा	आयोजनाको मुख्य विशेषता उल्लेख गर्ने
प्रभाव पर्ने सक्ने जिल्ला/न.पा./गा.पा.	 जिल्ला न.पा./गा.पा. वडा

माथि उल्लिखित प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन (EIA) अध्ययन सम्बन्धी क्षेत्र निर्धारण (Scoping) गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको प्राकृतिक, भौतिक प्रणाली, जैविक प्रणाली, सामाजिक प्रणाली, साँस्कृतिक प्रणाली र आर्थिक प्रणालीमा के-कस्तो प्रभाव पर्दछ भनी एकिन गर्न सो स्थानको न.पा./गा.पा. तथा त्यस क्षेत्रका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाको लिखित राय सुझाव लिन आवश्यक भएकोले यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएको मितिले ७ (सात) दिन भित्र निम्न ठेगानामा आई पुग्ने गरी लिखित राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ ।

राय सुझावको लागि पत्राचार गर्ने ठेगाना:

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	(नाम),(ठेगाना),(ईमेल)..... (फोन नं.)
परामर्शदाताको नाम र ठेगाना	(नाम),(ठेगाना),(ईमेल).....(फोन नं.)

अनुसूची-५

(दफा ४ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदनको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

प्रस्तावको शीर्षक, प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना (प्रतिवेदनको शुरुमा नै उक्त प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना (टेलिफोन, फ्याक्स र ईमेल आदि सहित) उल्लेख गरी प्रतिवेदनको शुरु पृष्ठमा निम्न ढाँचामा प्रस्तुत गर्न सकिने छ)

..... (प्रस्तावको नाम) को

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनको क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन

.....

(प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना:

प्रस्तावक

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना).....

..... (महिना, वर्ष).....

प्रस्तावको प्रकृति र त्यससँग सम्बन्धित क्षेत्र हेरी देहायका कुरा स्पष्ट खुलाउनु पर्ने:-

१. परिचय:

(क) भूमिका:

(ख) प्रस्तावकको परिचय:

(ग) प्रस्तावको परिचय:

(घ) क्षेत्र निर्धारणको उद्देश्य:

(ङ) प्रस्तावको सान्दर्भिकता:

(च) कानूनी औचित्यता:

२. प्रस्तावको बारेमा जानकारी:

(क) प्रस्तावको परिचय:

- (ख) अवस्थिति र पहुँचः
- (ग) प्रकृति/किसिमः
- (घ) संरचनाको जानकारी र अवयवः (प्रष्ट रूपमा स्थलगत अवस्थाको नक्सासँग मेल खाने हिसाबले प्रस्तुत गर्नुपर्ने)
- (ङ) प्रस्ताव/आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापः (निर्माण अघि, निर्माणको चरणमा र सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको चरणमा)
- (च) निर्माण योजनाः
- (छ) जग्गाको क्षेत्रफलः
- (ज) जग्गाको प्रकारः
३. प्रस्ताव/आयोजनाको लागि आवश्यकताः
- (क) आवश्यक जनशक्ति, निर्माण सामग्री (परिमाण र स्रोत), निर्माण तालिका, प्रयोग हुने ऊर्जाको किसिम स्रोत), खपत हुने परिमाण, प्रयोग हुने प्रविधि, Associated/Ancillary facilities, प्रस्ताव कार्यान्वयन तालिकाः
- (ख) अन्य थप विवरणः
४. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नुपर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, मापदण्ड, सन्धि, सम्झौताः (प्रस्तावको प्रकृति र त्यससँग सम्बन्धित क्षेत्र हेरी पुनरावलोकन गर्नुपर्ने)

	प्रतिवेदन तयार गर्दा पुनरावलोकन गरिने दफा/नियम/खण्ड आदि र सम्बन्धित बुँदा	
	बुँदा	सम्बन्धित विवरण
नीति		
ऐन		
नियमावली		
निर्देशिका		
मापदण्ड		

सन्धि सम्झौता		
------------------	--	--

५. क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन तयार गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने विधि:

(क) साहित्यिक पुनरावलोकन:

(ख) सूचना प्रकाशन:

(ग) स्थलगत अध्ययन:

(घ) छलफल तथा परामर्श:

(ङ) वातावरणीय सवालको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण: यस कार्यको लागि देहायका औजारको प्रयोग गर्न सकिनेछ:-

१. चेकलिष्ट,

२. Interaction matrix,

३. Stepped matrix,

४. Network.

क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन तयारी

६. विद्यमान वातावरणीय अवस्था:

प्रस्तावले प्रभाव पार्न सक्ने स्थानको भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वस्तुस्थितिको बारेमा आधारभूत जानकारी (न्यूनतम चेकलिष्टमा भएमा तथ्याङ्क आवश्यक पर्ने)

तालिका विभिन्न क्षेत्र र आवश्यक आधारभूत तथ्याङ्क वा विवरणका किसिम

अवयव	आवश्यक विवरण	प्रस्तावका क्षेत्र				
भौतिक वातावरण						
भौगोलिक अवस्था, धरातलीय अवस्था र भू-उपयोग						
जलवायु	वर्षा					
	तापक्रम					

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

	आद्रता					
	वायुको दिशा					
जल तथा जलाधार क्षेत्र	नदी					
	ताल					
	अन्य जलस्रोत					
	बाढी					
	हिमताल विष्फोटको अवस्था					
भू-गर्भ	चट्टान र माटोको किसिम					
	भूगर्भीय बनौट/संरचना					
	पहिरो, भू-क्षय					
	भुकम्पीय जोखिम					
वायुको गुणस्तर र ध्वनिको स्तर	वायुको गुणस्तर					
	ध्वनिको अवस्था					
पानीको गुणस्तर	सतही पानीको गुणस्तर					
	जमिनमुनीको पानीको गुणस्तर					
जैविक वातावरण						
वनस्पति	जङ्गलको किसिम जलवायुको आधारमा वनस्पतिको आधारमा					
	संरक्षणको अवस्था - वन व्यवस्थापनको अवस्था - वनस्पतिका प्रमुख प्रजाति					

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

	- Ethnobotany का दृष्टिले महत्वपूर्ण प्रजाति - जलीय वनस्पति					
प्राणी (जनावर)	वन्यजन्तु					
	चरा					
	सरीसृप					
	जलचर (प्रजाति, विचरणको अवस्था, बासस्थानको अवस्था)					
	वन्यजन्तुको बासस्थानको अवस्था					
माछा जलचर						
वनस्पति र प्राणीको प्रजातिको अवस्था						
सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक						
जनसाङ्ख्यिक विवरण	जनसङ्ख्या					
	जन्म, मृत्युको अवस्था					
	लैङ्गिक विवरण					
	उमेर समूह					
	जात					
	धर्म					
	पेशा					
	घरधुरी					
	बसाइँ सराई					
शिक्षा	शैक्षिक संस्थाको					

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

	सङ्ख्या र किसिम					
	साक्षरता दर					
	शैक्षिक स्तर					
स्वास्थ्य र सरसफाई	स्वास्थ्य स्थिति					
	रोगका प्रकार					
	स्वास्थ्य संस्थाको अवस्था					
	खानेपानीको अवस्था					
	शौचालयको अवस्था					
	फोहरमैला व्यवस्थापनको अवस्था					
भौतिक/सामुदायिक पूर्वाधार	यातायात पूर्वाधार					
	ऊर्जा आपूर्ति					
	सञ्चार (टेलिफोन, हुलाक, टेलिभिजन, इन्टरनेट सेवा)					
	खानेपानी					
	बजार					
	सिँचाई प्रणाली					
	उद्योग/कलकारखाना					
आर्थिक	रोजगारी/पेशा/व्यवसाय					
	जग्गाको स्वामित्व					
	कृषि उत्पादन					
	पशुपालन					
	आय आर्जन र खर्च					
	अन्य उत्पादन					
जल उपयोग	कृषि प्रयोजनको लागि					

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

	जल उपयोग					
	उपल्लो र तल्लो तटीय जल उपयोगको अवस्था					
संस्कृति	ऐतिहासिक र साँस्कृतिक धरोहर					
	साँस्कृतिक महत्वका खुलास्थल					
	धार्मिक स्थल					
	साँस्कृतिक मान्यता, चालचलन र परम्परा					
भाषा	स्थानीय भाषा र बोल्ने समुदाय					
	मातृभाषा बोल्ने समुदाय					
चाडवाड र अन्य प्रथा	प्रमुख चाडवाड र समारोह					
	अन्तिम संस्कार गर्ने स्थल र प्रचलन					

७. क्षेत्र निर्धारणको लागि अध्ययनमा संलग्न विज्ञले पहिचान गरेको र सम्बन्धित सरोकारवालाले उठाएका भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक, वातावरणीय सवालको छुट्टाछुट्टै सूची तयार गर्नु पर्नेछ र यसरी छुट्याइएका सूचीबाट औचित्यता र सान्दर्भिकता खुलाई वातावरणीय सवालको प्राथमिकता निर्धारण गरी अन्तिम सूची तयार गर्नु पर्नेछ । यसरी अन्तिम सूची तयार गर्दा सरोकारवालाले उल्लेख गरेका सवाल मध्ये कुनै सवाल समावेश नभएमा सो समावेश नहुनुका कारण उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

८. सवालको पहिचान देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ:-

(क) सरोकारवालाले पहिचान गरेका सवाल :

- (ख) अध्ययन टोलीले पहिचान गरेका सवाल :
- (ग) प्राथमिकीकरण गरिएका सवाल :
- (घ) प्राथमिकीकरण गरिएका सवाल देहायको तालिका बमोजिम उल्लेख गर्नु पर्नेछ:-

	सकारात्मक सवाल	नकारात्मक सवाल
निर्माण चरण		
भौतिक		
रासायनिक		
जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
सञ्चालनको चरण		
भौतिक		
रासायनिक		
जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
साँस्कृतिक		

अनुसूची-६

(दफा ५ को उपदफा (१) को खण्ड (क) सँग सम्बन्धित)

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको कार्यसूचीको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

..... (प्रस्तावको नाम)

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको कार्यसूची

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना:

प्रस्तावक:

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना)

..... (महिना), (वर्ष)

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना:
२. प्रस्तावको:
 - (क) सामान्य परिचय:
 - (ख) प्रस्तावको सान्दर्भिकता:
३. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता:
४. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने खास प्रभाव:
 - (क) सामाजिक-आर्थिक:
 - (ख) साँस्कृतिक:
 - (ग) भौतिक:
 - (घ) रासायनिक:
 - (ङ) जैविक:
५. प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको रोकथामका विषय:
६. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नुपर्ने विषय:
७. अन्य आवश्यक विषय:

अनुसूची-७

(दफा ५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) सँग सम्बन्धित)
प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कार्यसूचीको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

..... (प्रस्तावको नाम)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कार्यसूची

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना:

प्रस्तावक:

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना)

. (महिना), (वर्ष)

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना:
२. प्रस्तावको:
 - (क) सामान्य परिचय:
 - (ख) प्रस्तावको सान्दर्भिकता:
३. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाउनु पर्ने विधि:
४. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता:
५. प्रतिवेदन तयार गर्दा लाग्ने:
 - (क) समय:
 - (ख) अनुमानित बजेट:
६. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने खास प्रभाव:
 - (क) सामाजिक-आर्थिक:

- (ख) साँस्कृतिकः
 - (ग) भौतिकः
 - (घ) रासायनिकः
 - (ङ) जैविकः
७. प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्पः
- (क) डिजाइनः
 - (ख) आयोजना स्थलः
 - (ग) प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालिका, प्रयोग हुने कच्चा पदार्थः
 - (घ) अन्य कुराः
८. प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको रोकथामका विषयः
९. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नुपर्ने विषयः
१०. अन्य आवश्यक विषयः

अनुसूची-८

(दफा ५ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको कार्यसूचीको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

..... (प्रस्तावको नाम)

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको कार्यसूची

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगानाः

प्रस्तावकः

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना)

. (महिना), (वर्ष)

परिच्छेद-१

पृष्ठभूमि

- १.१ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :
- १.२ भूमिका:
- १.३ प्रस्तावकको नाम:
- १.४ पत्राचार गर्ने पूर्ण ठेगाना,-
टेलिफोन:
फ्याक्स:

इमेल:

१.५ परामर्शदाता संस्था वा व्यक्ति,-

संस्था वा व्यक्तिको नाम:

पत्राचार गर्ने पूर्ण ठेगाना:

टेलिफोन:

फ्याक्स:

इमेल:

१.६ कार्यसूचीको उद्देश्य:

१.७ वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको उद्देश्य:

१.८ वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको औचित्यता:

परिच्छेद-२

प्रस्तावको बारेमा जानकारी

२.१. प्रस्तावको सामान्य परिचय:

२.२ प्रस्तावको सान्दर्भिकता: यसमा प्रस्तावको उद्देश्य, आवश्यकता र औचित्यता खुलाउनु पर्नेछ ।

२.३ अवस्थिति र पहुँच:

२.४ प्रकृति/किसिम:

२.५ संरचनाको जानकारी (Salient features) र अवयव (Components):
प्रष्ट रूपमा स्थलगत अवस्थाको नक्सासँग मिल्ने गरी प्रस्तुत गर्नु पर्ने ।

२.६ प्रस्ताव/आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलाप: निर्माण अघि, निर्माणको चरण र सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको चरण ।

२.७ निर्माण योजना:

२.७.१ आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल:

२.७.२ जग्गाको प्रकार: निजी/सरकारी/वन क्षेत्र आदि

२.८ प्रस्ताव/आयोजनाको लागि आवश्यकता:

- २.८.१ आवश्यक जनशक्ति:
- २.८.२ निर्माण सामग्री र परिमाण स्रोत:
- २.८.३ निर्माण तालिका:
- २.८.४ प्रयोग हुने ऊर्जा किसिम, स्रोत, खपत हुने परिमाण:
- २.८.५ प्रयोग हुने प्रविधि Associated/ ancillary facility, प्रस्ताव कार्यान्वयन तालिका:
- २.८.६ अन्य थप विवरण:

परिच्छेद - ३

तथ्याङ्क संकलन

- ३.१ प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क :
 - ३.१.१ भौतिक तथा रासायनिक वातावरण:
 - ३.१.२ जैविक वातावरण:
 - ३.१.३ सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण:
- ३.२ तथ्याङ्क संकलन गर्न अपनाइने विधि:
 - ३.२.१ सन्दर्भ सामग्रीको पुनरावलोकन:
 - (क) भू-बनोट, भौगोलिक स्थिति, भू-उपयोग, भू-क्षमता र अध्ययनसँग सम्बन्धित नक्सा,
 - (ख) सम्भव भएसम्म प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थल तथा त्यस वरिपरिका क्षेत्रको हवाई फोटो,
 - (ग) प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थलका वनस्पति तथा जीवजन्तुको तथ्याङ्क ,
 - (घ) भौगर्भिक तथा जोखिम मुल्याङ्कन तथ्याङ्क (प्राप्त गर्न सकिने भएमा),

- (ङ) उपलब्ध हुन सक्ने भएमा आयोजना सञ्चालन गर्नु अघि र पछिका हावा र पानीको गुणस्तर तथा ध्वनिको स्तर सम्बन्धी जानकारी,
- (च) वातावरण प्रभाव मुल्याङ्कनसँग सान्दर्भिक म्याट्रिक्स वा क्रमबद्ध रेखा चित्र,
- (छ) अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रयोग गरिएका लिखित सामग्रीको सन्दर्भ सूची

३.२.२ स्थलगत अध्ययन: यस अन्तर्गत भौतिक वातावरण, जैविक वातावरण र सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक वातावरणीय अध्ययनका लागि प्रयोग गरिने विधि स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ:

३.२.२.१ भौतिक वातावरणमा अपनाउनुपर्ने विधि:

- (क) Walkthrough/Direct Observation,
- (ख) हावा, पानी र माटोको नमूना संकलन,
- (ग) ध्वनिको तह मापन ।

३.२.२.२ जैविक वातावरणमा अपनाउनुपर्ने विधि:

- (क) Walkthrough/Direct Observation/Indirect Sign Survey/ Camera Trap,
- (ख) नमूना संकलन (Sampling),
- (ग) तोकिएको मार्गमा हिड्ने/सङ्ख्या निर्धारण पद्धति (Transect Walk/Point Count),
- (घ) मुख्य जानकारी व्यक्तिसँग अन्तर्वार्ता (Key Informant Interview) ।

३.२.२.३ सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक वातावरणमा
अपनाउनुपर्ने विधि:

- (क) Walkthrough/Direct Observation,
- (ख) सरोकारवालासँग छलफल,
- (ग) विषयवस्तु तोकिएको समूह छलफल
(Focus Group Discussion),
- (घ) मुख्य जानकारी व्यक्तिसँग अन्तर्वार्ता
(Key Informant Interview),
- (ङ) सामुहिक छलफल (Group
Discussion) ।

परिच्छेद-४

प्रतिवेदन तयार गर्दा अध्ययन गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि
र अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता

- ४.१ प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, रणनीति:
- ४.२ प्रस्तावसँग सम्बन्धित आवधिक योजना:
- ४.३ प्रस्तावसँग सम्बन्धित ऐन:
- ४.४ प्रस्तावसँग सम्बन्धित नियमावली:
- ४.५ प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका/कार्यविधि/कार्यनीति:
- ४.६ प्रस्तावसँग सम्बन्धित वातावरणीय तथा अन्य मापदण्ड:
- ४.७ प्रस्तावसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौता:

परिच्छेद-५

अवधि, बजेट तथा जनशक्ति

प्रतिवेदन तयार गर्दा लाग्ने:

- ५.१ समय:
- ५.२ अनुमानित बजेट:
- ५.३ विज्ञ जनशक्ति: अध्ययन दलका सम्पूर्ण सदस्यको नाम, ठेगाना, सम्पर्क नं.

परिच्छेद-६

प्राथमिकीकरण गरिएका सवाल

क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदनमा पहिचान गरी प्राथमिकीकरण गरिएका सवालको सूची राख्नु पर्नेछ:

- ६.१ सरोकारवालाले उठाएका सवाल:
- ६.२ अध्ययन दलले देखेका सवाल:
- ६.३ वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार पार्न प्राथमिकीकरण गरिएका सवाल:
- ६.४ सरोकारवालाले उठाएका तर प्राथमिकीकरणमा नपरेका सवाल हटाउनुको औचित्य:

परिच्छेद-७

विश्लेषण

- ७.१ परिच्छेद-६ मा उल्लिखित सवालको आधारमा प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मुल्याङ्कन गर्ने विधि तथा औजारको व्याख्या गर्नु पर्नेछ ।
- ७.२ प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मुल्याङ्कन गर्ने क्रममा देहायको तालिका बमोजिम गर्नु पर्नेछ:-

सकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अधिको चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
नकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अधिको चरण (आवश्यकता अनुसार)	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

परिच्छेद-८

विकल्प

प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्प: आयोजना सञ्चालन नै नहुँदाको स्थिति, आयोजनाको प्रकार, वनक्षेत्रको प्रयोग, आयोजनाको डिजाइन, स्थल, प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालिका, प्रयोग गरिने कच्चा पदार्थ, प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा उत्पन्न हुने जोखिम स्वीकार गर्न सकिने वा नसकिने लगायतका पक्षलाई मनन गरी प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-९

प्रभाव

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव बढाउने, नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपाय: नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपाय अवलम्बन गर्दा देहायका तरिका अपनाउनु पर्नेछ भनी उल्लेख गर्नु पर्नेछ:-

- ९.१ निरोधात्मक (Preventive):
- ९.२ सुधारात्मक (Corrective):
- ९.३ क्षतिपूर्ति (Compensatory):

परिच्छेद-१०

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

यस अन्तर्गत वातावरणीय व्यवस्थापन योजना सम्बन्धी विषय उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-११

अनुगमन योजना

यस अन्तर्गत वातावरणीय अनुगमनको योजना सम्बन्धी विषय उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१२

वातावरणीय परीक्षण

यस अन्तर्गत वातावरणीय परीक्षण कहिले र कुन निकायले गर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१३

अनुसूची

कार्यसूचीको अनुसूचीमा देहाय बमोजिमको विषयवस्तु हुनु पर्नेछ:-

- (क) नक्सा
- (ख) चित्र

- (ग) प्रयोग गरिने चेकलिष्ट
- (घ) प्रश्नावली
- (ङ) सूचना
- (च) सूचना टाँस गरेको प्रमाण, मुचुल्का

द्रष्टव्य: वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनको रूपरेखा/विषयसूची प्रतिवेदनको सुरुमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ।

अनुसूची-९

(दफा ७ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धी सार्वजनिक सूचनाको ढाँचा

..... आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी
सार्वजनिक सूचना
(प्रकाशित मिति)

..... प्रदेश..... जिल्ला.....नगरपालिका/गाउँपालिकामा
.....(प्रस्तावकको नाम उल्लेख गर्ने) द्वारा निम्न
बमोजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	(नाम),(ठेगाना),(ईमेल).....(फोन नं.)
प्रस्तावको व्यहोरा	आयोजनाको मुख्य विशेषता उल्लेख गर्ने
प्रभाव पर्न सक्ने जिल्ला/न.पा./गा.पा.	 जिल्ला न.पा./गा.पा. वडा

माथि उल्लिखित प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको प्राकृतिक भौतिक प्रणाली, जैविक प्रणाली, सामाजिक प्रणाली, साँस्कृतिक प्रणाली र आर्थिक प्रणाली बीच के-कस्तो प्रभाव पर्दछ भनी एकिन गर्न सो स्थानको न.पा./गा.पा. तथा त्यस क्षेत्रका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाको लिखित राय सुझाव लिन आवश्यक भएकोले यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएको मितिले सात दिनभित्र निम्न ठेगानामा आई पुग्ने गरी लिखित राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ ।

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

राय सुझावको लागि पत्राचार गर्ने ठेगाना:

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना	(नाम),(ठेगाना), (ईमेल).....(फोन नं.)
परामर्शदाताको नाम र ठेगाना	(नाम),(ठेगाना), (ईमेल).....(फोन नं.)

अनुसूची-१०

(दफा ७ को उपदफा (५) को खण्ड (क) सँग सम्बन्धित)

संक्षिप्त वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना:
२. प्रस्तावको सारांश:
३. प्रतिवेदनमा रहनु पर्ने विषय:
 - (क) प्रस्तावको उद्देश्य,
 - (ख) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण,
 - (ग) प्रस्ताव तयारीमा तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषणको विधि,
 - (घ) प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने अनुकूल प्रभाव,
 - (ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव,
 - (च) वातावरणीय व्यवस्थापन योजना,
 - (छ) अन्य आवश्यक कुरा,
 - (ज) सन्दर्भ सामग्री ।
४. प्रतिवेदनमा समावेश हुने वातावरणीय योजनाको खाका देहाय बमोजिम हुनेछ :-

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

अन्य								
विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								

द्रष्टव्य:- (१) वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रस्ताव आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणका लागि अलग-अलग रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क, नक्सा, चित्र, तालिका, चार्ट, ग्राफ आदि संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

(३) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन नेपाली भाषाको युनिकोडमा फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

(४) विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको प्रस्तावकले अङ्ग्रेजी भाषामा तयार गर्ने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन Times New Roman फण्टको फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

अनुसूची-११

(दफा ७ को उपदफा (५) को खण्ड (ख) सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना:
२. प्रस्तावको सारांश: (प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा देहायका कुरा संक्षेपमा उल्लेख गर्ने)
 - (क) प्रस्तावको उद्देश्य:
 - (ख) भू-उपयोगमा पर्ने असर:
 - (ग) वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसङ्ख्याको चाप:
 - (घ) स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति:
 - (ङ) अन्य आवश्यक कुरा:
३. प्रस्तावको सम्बन्धमा देहायका कुरा स्पष्ट खुलाउनु पर्ने:-
 - (क) प्रस्तावको किसिम:
 - (१) प्रशोधन गर्ने,
 - (२) उत्पादन गर्ने,
 - (३) जडान गर्ने,
 - (४) सेवा प्रवाह गर्ने,
 - (५) अन्य ।
 - (ख) डेलिभरी गर्ने भए के-कस्तो वस्तु डेलिभरी गर्ने:
 - (ग) प्रस्तावकोः
 - (१) जडान क्षमता:
 - (२) प्रतिदिन वा वर्ष कति घण्टा सञ्चालन हुने:
 - (घ) प्रयोग गरिने सामग्री (परिमाण र वर्ष उल्लेख गर्ने) :

- (ड) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्कासन हुने (कति समय सञ्चालन हुँदा कति परिमाणमा निष्काशन हुने हो) खुलाउनु पर्ने:
- (१) ठोस,
 - (२) तरल,
 - (३) हावा,
 - (४) ग्याँस,
 - (५) ध्वनि,
 - (६) धूलो,
 - (७) अन्य ।
- (च) प्रयोग हुने ऊर्जाको:
- (१) किसिम:
 - (२) स्रोत:
 - (३) खपत हुने परिमाण (प्रतिघण्टा, दिन र वर्षमा):
- (छ) जनशक्तिको आवश्यकता कति पर्ने:
- (ज) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने:
- (१) कुल पूँजी:
 - (२) चालु पूँजी:
 - (३) जमिनको क्षेत्रफल:
 - (४) भवन र तिनका किसिम:
 - (५) मेशिनरी औजार:
 - (६) अन्य:
- (झ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण:
- (१) नक्सा:
 - (२) सो क्षेत्र र वरिपरिको जनसङ्ख्या र बसोबासको स्थिति:

- (३) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आसपासमा कुनै संवेदनशील चिज वा वस्तु रहेको भए त्यस्ता चिजवस्तुको विवरण:
 - (४) हालको स्थिति:
 - (५) पानीको स्रोत:
 - (६) फोहरमैला फ्याँक्ने वा प्रशोधन गर्ने व्यवस्था:
 - (७) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने ठाउँमा आवत जावत गर्ने बाटो:
 - (८) उत्पादन प्रक्रिया:
 - (९) प्रविधिको विवरण:
 - (१०) अन्य आवश्यक कुरा:
४. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव:
- (क) सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव:
 - (१) मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव:
 - (२) खेती योग्य जमिनको क्षय:
 - (३) वन जङ्गलको क्षय:
 - (४) सामाजिक, साँस्कृतिक र धार्मिक मूल्य मान्यतामा हुने परिवर्तन:
 - (५) अन्य:
 - (ख) जैविक प्रभाव:
 - (१) जनसङ्ख्या:
 - (२) वनस्पति तथा जीवजन्तु:
 - (३) प्राकृतिक बासस्थान र समुदाय:
 - (ग) भौतिक प्रभाव:
 - (१) जमिन:
 - (२) वायुमण्डल:
 - (३) पानी:

(४) ध्वनी:

(५) मानव निर्मित वस्तु:

(६) अन्य:

५. प्रभाव कार्यान्वयनका विकल्प:

(क) डिजाइन:

(ख) आयोजना स्थल:

(ग) प्रक्रिया, समय-तालिका:

(घ) प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ:

(ङ) अन्य कुरा:

६. वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको खाका:

७. अन्य आवश्यक कुरा:

८. प्रतिवेदनमा समावेश हुने वातावरणीय योजनाको खाका देहाय बमोजिम हुनेछ :-

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको वढोत्तरीका क्रियाकलाप	के-के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								
विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के-के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								

द्रष्टव्य:-

- (१) वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रस्ताव आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणका लागि अलग-अलग रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (२) प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क, नक्सा, चित्र, तालिका, चार्ट, ग्राफ आदि संलग्न गर्नु पर्नेछ ।
- (३) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन नेपाली भाषाको युनिकोडमा फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनुपर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (४) विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको प्रस्तावकले अङ्ग्रेजी भाषामा तयार गर्ने प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन Times New Roman फण्टको फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

अनुसूची-१२

(दफा ७ को उपदफा (५) को खण्ड (ग) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनको ढाँचा

प्रस्तावको शीर्षक, प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना (प्रतिवेदनको शुरुमा नै उक्त प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना (टेलिफोन, फ्याक्स र ईमेल आदि सहित) उल्लेख गरी प्रतिवेदनको शुरु पृष्ठमा निम्न ढाँचामा प्रस्तुत गर्न सकिनेछ)

..... (प्रस्तावको नाम) को

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना:

मार्फत:

सम्बन्धित निकायको नाम र ठेगाना

प्रतिवेदन पेश गर्ने निकायको नाम र ठेगाना:

..... (महिना, वर्ष).....

प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश: वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनका हरेक अध्यायका मुख्य मुख्य कुरा समावेश गरी मुख्य पाठको यथेष्ट जानकारी दिने गरी सरल भाषामा प्रतिवेदनको पूर्ण पाठको सारांश नेपाली र अङ्ग्रेजी भाषामा एकरूपता हुने गरी लेख्नु पर्नेछ । (बढीमा ५ पृष्ठसम्म)

प्रतिवेदनमा प्रयोग गरिएका छोटकरी शब्द (Acronyms and Abbreviations): प्रतिवेदनमा प्रयोग भएका छोटो रूपका शब्द र तिनको पूर्णरूप यहाँ लेख्नु पर्नेछ । (पृष्ठ आवश्यकता अनुसार)

विषय सूची: प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिए अनुसारका अध्याय र ती अध्याय अन्तर्गतका शीर्षक तथा उपशीर्षक पृष्ठ सङ्ख्या सहित लेख्नु पर्नेछ । यसो गर्दा प्रतिवेदन पढ्ने जो कोहीले पनि प्रतिवेदनको पूर्ण पाठले समावेश गरेका कुरा एक साथ सजिलै हेर्न सक्नेछ । (पृष्ठ आवश्यकता अनुसार)

परिच्छेद-१ (बढीमा २ पृष्ठ)

(१) प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिको वा संस्थाको नाम र ठेगाना:

- (क) प्रस्तावकको पूरा नाम, ठेगाना, ईमेल र फोन नं. सहित:
- (ख) परामर्शदाताको पूरा नाम, ठेगाना, ईमेल र फोन नं सहित (परामर्शदाता नियुक्त गरिएको अवस्थामा मात्र लागू हुने):
- (ग) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको औचित्य:
- (घ) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको उद्देश्य: (आधा पृष्ठ)
- (ङ) अध्ययनको सीमा तथा सम्बन्धित अन्य कुरा: आयोजनाको तहमा गरिने स्थान विशेषको अध्ययन भएको र कुनै पनि आयोजनाको क्षेत्र सीमित हुने भएकाले यस प्रकारको अध्ययनको सीमितता हुन्छ ।

परिच्छेद-२ (बढीमा ७ पृष्ठ)

२. प्रस्तावको परिचय: प्रतिवेदनको पहिलो अध्यायको रूपमा प्रस्तावसँग सम्बन्धित र स्थलगत रूपमा जानकारी दिने विविध प्रकारका सूचना समावेश गरी देहायका शीर्षक र उपशीर्षक अन्तर्गत रही यो अध्याय तयार गर्न सकिनेछ :-

- (क) भूमिका: भूमिका विषय प्रवेश भएकाले प्रस्तावको बारेमा स्पष्ट जानकारी हुने गरी यस प्रकारको प्रस्तावको पृष्ठभूमि लगायत प्रस्ताव कार्यन्वयनको उद्देश्य, आवश्यकता तथा औचित्यता आदि कुरालाई यस उप-शीर्षक अन्तर्गत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) प्रस्तावको विवरण: आयोजना (प्रस्ताव) को अवस्थिति, पहुँच, प्रस्तावका संरचनागत अवयव, निर्माण तथा सञ्चालन चरणका

क्रियाकलाप, आयोजनाका लागि आवश्यक निर्माण सामग्री, ऊर्जा इन्धन आपूर्ति, कच्चा पदार्थ, जनशक्ति, जग्गा, निर्माण तालिका र आयोजनाका सहायक संरचना जस्तै निर्माण सिविर आदि ।

(ग) प्रस्तावको उद्देश्यः

परिच्छेद-३ (बढीमा ५ पृष्ठ)

३. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि: प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको स्थलगत अध्ययन गर्दा वा अन्य सन्दर्भ सामग्री संकलन/अध्ययन गर्दा कुन-कुन तरिका अपनाई वातावरणका विविध पक्षमा (भौतिक, रासायनिक, भौगोलिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक) तथ्याङ्क संकलन गरिएको हो सबै विधि निम्नानुसार वर्गीकरण गरी प्रस्तुत प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ :-

- (क) सम्बन्धित प्रकाशित वा अप्रकाशित सामग्री/प्रतिवेदनको पुनरावलोकनः
- (ख) प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण (प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष):
- (ग) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको नक्साको अध्ययन तथा विश्लेषणः
- (घ) चेकलिष्ट/म्याष्ट्रिक्स तथा प्रश्नावलीको निर्माण गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलनः
- (ङ) स्थलगत अध्ययनः आयोजना क्षेत्रको अवलोकन तथा फोटो खिच्ने, नमूना संकलन गर्ने, चेकलिष्ट तथा प्रश्नावली भर्ने आदि,
- (च) संकलित नमूना (माटो, पानी आदि) को प्रयोगशालामा विश्लेषणः
- (छ) प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषणः
- (ज) प्रभावको पहिचान, आकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मुल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधिः

- (झ) मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी:
- (ञ) सार्वजनिक परामर्श, छलफल, अन्तरक्रिया र सुनुवाई आदि:
- (ट) सार्वजनिक सूचना तथा सूचना सम्प्रेषण र सुझाव संकलन:
- (ठ) सुझाव समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदनको तयारी:

परिच्छेद-४ (बढीमा ५ पृष्ठ)

४. प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा मापदण्ड: प्रस्ताव/आयोजना कार्यान्वयन गर्दा आकर्षित हुने वा हुन सक्ने संविधान, नीति, कार्यनीति, गुरुयोजना/आवधिक योजना, ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता पुनरावलोकन गरी उल्लेख गर्नु पर्नेछ । प्रस्तावको क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत हुँदा उक्त कार्यसूचीमा कानूनी संरचना उल्लेख हुने हुनाले तिनलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गरी विश्लेषण गर्न सकिनेछ:-

- (क) आवधिक योजना, नीति तथा रणनीति/कार्यनीति: नेपाल सरकारले तय गरेका सम्बन्धित क्षेत्रका नीति तथा रणनीति र कार्यान्वयन हुने प्रस्तावसँग यस्ता नीति तथा रणनीतिको सम्बन्ध (सकारात्मक वा नकारात्मक) स्पष्ट खुलाउनु पर्नेछ ।
- (ख) ऐन तथा नियमावली: कुनै पनि क्षेत्रको प्रस्तावसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने वातावरणसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय कानून र नेपाल पक्षराष्ट्र भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानून आकर्षित हुने भए त्यस्ता कानून कुन हदसम्म आकर्षित हुनेछन् भनी प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ । साथै प्रस्तावको कार्यान्वयनमा यस्ता कानून बाधक हुने वा नहुने तथा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुन सक्ने वा नसक्ने बारेमा स्पष्ट खुलाउनु पर्नेछ ।
- (ग) मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि तथा दिगदर्शन: कुनै पनि क्षेत्रको प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको भौतिक-रासायनिक वातावरण (जस्तै:-पानी, हावा, ध्वनि आदि) सँग सम्बन्धित मापदण्ड

प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु पर्नेछ ताकी प्रस्ताव कार्यान्वयन अघि र कार्यान्वयन निर्माण तथा सञ्चालन) को क्रममा वातावरणका यी अवयवको गुणमा हुन सक्ने परिवर्तन तथा तिनको न्यूनीकरणको उपाय शुरुमै चयन गर्न सकिनेछ । प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका तथा दिग्दर्शन पनि पर्याप्त मात्रामा पुनरावलोकन गरी प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ । यस्तो पुनरावलोकनले प्रतिवेदन तयार गर्न मार्गदर्शन पनि गर्नेछ ।

- (घ) अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता: संविधान, नीति, रणनीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड, अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको विवरण उल्लेख गर्दा देहायको ढाँचामा उल्लेख गर्नु पर्नेछ:

	प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा आकर्षित हुने दफा/ नियम/ खण्ड आदि र सम्बन्धित बुँदा
नीति	
रणनीति	
ऐन	
नियमावली	
निर्देशिका	
कार्यविधि	
मापदण्ड	
महासन्धि अभिसन्धि	

परिच्छेद-५ (बढीमा २० पृष्ठ)

५. विद्यमान वातावरणीय अवस्था: कुनै पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको वातावरणका अवयव (भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण) मा प्रभाव पर्न

सक्ने भएको हुँदा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको विद्यमान वातावरणीय अवस्था स्पष्ट हुने आधार र परिमाणात्मक तथ्याङ्क संकलन गरी प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ । यस अन्तर्गत प्रभावित जिल्ला (आवश्यकता अनुसार), नगरपालिका/गाउँपालिका, वडा र आयोजना प्रभावित स्थलको तथ्याङ्क संकलन गर्नु पर्नेछ ।

५.१ भौतिक वातावरण: क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदनको विद्यमान वातावरणीय अवस्थाको ढाँचाको तालिकामा उल्लिखित भौतिक वातावरणका विवरणको तथ्याङ्क संकलन गरी विस्तृत रूपमा व्याख्या गर्नु पर्नेछ:

(क) भू-उपयोग

भू-उपयोगको किसिम	ओगटेको क्षेत्र	ओगटेको क्षेत्र प्रतिशतमा

(ख) भूगर्भ

आयोजनाको क्षेत्र	विद्यमान भौगर्भिक जोखिम	कैफियत

(ग) जल तथा मौसम

विवरण	परिमाण र एकाइ	कैफियत
औसत वायु तापक्रम		
वार्षिक औसत अधिकतम तापक्रम		
वार्षिक औसत न्यूनतम तापक्रम		

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

औसत वर्षा		
आयोजना क्षेत्रका मुख्य नदी		
औसत बहाव		
अधिकतम बहाव		
आयोजना क्षेत्रको हावापानी		

(घ) वायु, जल तथा ध्वनिको गुण

विवरण	सूचक	आधारभूत मान	
वायुको अवस्था	पि एम १०		
	पि एम २.५		
	कार्बन मोनोअक्साइड		
	TSP		
	हावाको गति		
	हावाको दिशा		
पिउने पानीको अवस्था	टि एस एस		
	घुलित अक्सिजन		
	कन्डक्टिभिटी		
	कूल नाइट्रेट		
	PH		
	ई. कोली		
	आर्सेनिक		
पानीको अवस्था	टि एस एस		
	घुलित अक्सिजन		
	कन्डक्टिभिटी		
	कूल नाइट्रेट		
ध्वनिको	Equivalent Noise	दिउँसो	राती

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

अवस्था	Level		

५.२ जैविक वातावरण

(क) आयोजना क्षेत्रको वन सम्पदाको सूची

वनको नाम	वनको किसिम	आयोजना क्षेत्रबाट दूरी

(ख) वनस्पतिको सूची

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार

(ग) प्रमुख गैह्र काष्ठ वनस्पति

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	उपयोग

(घ) वन्यजन्तुको सूची

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार
स्तनधारी					
चराचुरुङ्गी					

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

सरीसृप				
माछा				

५.३ सामाजिक-आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरण

वस्तीको नाम	
आयोजना स्थलसँगको दूरी	
स्थानीय तह र वडा	
जम्मा घरधुरी	
औसत घरधुरी सङ्ख्या	
महिला पुरुष अनुपात	
जाति र धार्मिक सम्प्रदाय	
धार्मिक स्थल	
साँस्कृतिक रीतिरीवाज	
शैक्षिक स्तर (प्रतिशत) एस. ई. ई. वा सो सरह दशजोड दुई वा सो सरह स्नातक स्नातकोत्तर	
शैक्षिक संस्था आधारभूत माध्यमिक उच्च माध्यमिक कलेज तथा विश्वविद्यालय	
स्वास्थ्य र सफाईको अवस्था स्थानीय रुपमा देखिने रोग	

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४

स्वास्थ्य संस्था	
रोजगारी (प्रतिशत) तथा आयस्तर	
सीमान्तकृत समूह	
उद्योग र यसका किसिम	
पूर्वाधार	
सडक र यसका किसिम	
जग्गा जमिनको मूल्य	
सार्वजनिक सुविधा	
बसाइँ सराईको स्थिति	
बजार र यसको स्थिति	
सम्भाव्य विकास केन्द्र	
धार्मिक स्थल	
भौतिक र जैविक वातावरणसम्बन्धी फिल्ड सर्भे (कम्तीमा Seasons समावेश भएको)	

परिच्छेद -६ (बढीमा १५ पृष्ठ)

६. प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण: वातावरणीय मुल्याङ्कन प्रक्रियाले प्रस्तावको विकल्पको खोजी गर्ने भएकोले प्रस्तावको कार्यान्वयन बाहेक अरु विकल्प नै नभएको स्थितिमा पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने अवधारणा भित्र रही विकल्पको अध्ययन गरी प्रस्ताव गर्नु पर्नेछ र प्रस्तावित विकल्पको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावको तुलनात्मक आँकलन गर्नु पर्नेछ ।

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

विकल्प	अनुकूल वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
विकल्प १		
डिजाइन		
आयोजना स्थल		
भू-बनौट		
अपनाईने प्रविधि		
सञ्चालन विधि		
समय तालिका		
कच्चा पदार्थ		
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग		
प्रतिकूल असर		
विकल्प २		
डिजाइन		
आयोजना स्थल		
भू-बनौट		
अपनाईने प्रविधि		
सञ्चालन विधि		
समय तालिका		
कच्चा पदार्थ		
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग		
प्रतिकूल असर		
विकल्प ३		
डिजाइन		
आयोजना स्थल		

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

भू-बनौट		
अपनाईने प्रविधि		
सञ्चालन विधि		
समय तालिका		
कच्चा पदार्थ		
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग		
प्रतिकूल असर		

परिच्छेद -७ (बढीमा २० पृष्ठ)

७. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय:
 प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावलाई निम्नानुसार
 वर्गीकरण गरी प्रभावको पहिचान, आकलन तथा तिनको संरक्षणको उपाय
 स्पष्ट प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ:-

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव

भौतिक प्रभाव

	पर्ने प्रभाव	तह निर्धारण परिमाण, सीमा, समयावधि, प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष (reversible/irreversible)
१. जमिन		
२. वायु मण्डल		
३. पानी		
४. ध्वनि		
५. मानव निर्मित वस्तु		
६. अन्य		

जैविक प्रभाव

१. वन/जङ्गलको क्षय		
२. वनस्पति		
३. जीवजन्तु		
४. प्राकृतिक बासस्थान		

सामाजिक-आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव

१. जनसङ्ख्या		
२. समुदाय		
३. खेती योग्य जमिनको क्षय		
४. मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव		
५. सामाजिक मूल्य मान्यतामा हुने परिवर्तन		
६. आर्थिक प्रभाव		
७. धार्मिक र साँस्कृतिक प्रभाव		
८. अन्य		

यसरी प्रस्तुत गर्दा प्रतिकूल प्रभावको साथै अनुकूल प्रभावलाई पनि उल्लेख गर्नु पर्नेछ र प्रतिकूल प्रभावलाई न्यून गर्ने तर्फ बढी ध्यान दिनु पर्नेछ । यसरी प्रतिकूल तथा अनुकूल प्रभावको मुल्याङ्कन गर्दा प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा हुन सक्ने फाइदा बेफाइदा बारे अधिकतम जानकारी प्राप्त हुनेछ । स्वीकृत कार्यसूचीको आधारमा अध्ययन गरिएको विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट पर्न सक्ने प्रभावको अवधी, प्रकार र संवेदनशीलता सही रूपमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ । यसै गरी प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष, संरक्षण, उपायबाट हटाउन वा घटाउन सकिने वा नसकिने खालका प्रभाव

पहिचान तथा आँकलन गरी प्रतिवेदनमा यस्ता प्रभावको उल्लेखनीयता स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-८ (बढीमा १५ पृष्ठ)

८. अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपाय: कुनै पनि प्रस्तावमा सकारात्मक तथा अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्न कस्ता वातावरण संरक्षणका कार्य अवलम्बन गर्नु पर्नेछ । ती अधिकतम गर्ने उपाय प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

८.१ कुनै पनि क्षेत्रको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई हटाउने वा न्यून गर्ने विषयलाई विशेष ध्यान दिनु पर्ने भएकाले पहिचान तथा आँकलन गरिएका प्रतिकूल प्रभावलाई प्रतिवेदनमा छोटकरीमा तर प्रष्ट हुने गरी उल्लेख गर्नु पर्नेछ । उल्लेख्य प्रतिकूल प्रभावलाई हटाउने वा न्यून गर्ने उपायलाई ३ प्रकार (क्षतिपूर्ति, सुधारात्मक वा प्रतिरोधात्मक) ले वर्गीकरण गरी उल्लेख गर्नु पर्नेछ । न्यूनीकरणका उपाय भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणका क्षेत्रमा प्रस्तावको निर्माण तथा सञ्चालन अवस्थाको लागि भनी वर्गीकरण गरी न्यूनीकरणका लागि जिम्मेवारी समेत किटान गरी प्रतिवेदनमा म्याट्रिक्समा प्रस्तुत गर्न सकिनेछ ।

८.२ उल्लेख्य प्रतिकूल प्रभावलाई हटाउने वा न्यून गर्ने उपायलाई ३ प्रकारले वर्गीकरण गर्न सकिनेछ:

(क) क्षतिपूर्तिका उपायको अवलम्बन (Compensatory Measures): कम गर्न वा हटाउन नसकिने खालका प्रतिकूल प्रभावको क्षतिपूर्तिका उपायमा विशेष गरी देहायका क्रियाकलाप समावेश हुनु पर्नेछ:

(१) क्षतिग्रस्त प्राकृतिक स्रोतको पुर्नस्थापना

- (२) हटाइने बस्तीको पुनर्वास
- (३) प्रभावित व्यक्तिलाई क्षतिपूर्ति
- (ख) सुधारात्मक उपायको अवलम्बन (Corrective measure):
प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरेर स्वीकारयोग्य तहसम्म ल्याउनका लागि सुधारात्मक उपाय प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अपनाउनु पर्ने सुधारात्मक उपाय देहाय बमोजिम छन्:-
 - (१) प्रदूषण नियन्त्रण उपकरणको जडान,
 - (२) प्रदूषित पानी उपचार गर्ने संयन्त्रको निर्माण,
 - (३) बाँध तथा तटबन्धमा माछा आवातजावत गर्न सक्ने बाटो (Fish ladder) को निर्माण ।
- (ग) प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन (Preventive measures): निम्नलिखित प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बनद्वारा केही गम्भिर खालका प्रभावलाई त्यस्ता प्रभाव देखा पर्न थाल्नु अगाडी नै कम गर्न वा निर्मूल गर्न सकिन्छ:-
 - (१) स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन,
 - (२) जनचेतना कार्यक्रमको थालनी,
 - (३) सामाजिक सहयोग अभिवृद्धिकरणका उपाय ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका संरक्षणका उपाय भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणका क्षेत्रमा प्रस्तावको निर्माण तथा सञ्चालन अवस्थाको लागि भनी वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ । यसो गर्दा प्रस्तावको कुन कुन अवस्थामा यी उपाय अवलम्बन गरिनु पर्ने हो भन्ने कुरा सजिलोसँग थाहा पाउन सकिन्छ । यी संरक्षणका उपायलाई कार्यान्वयन गर्ने (प्रस्तावक)को जिम्मेवारी समेत किटान गरी प्रतिवेदनमा निम्नानुसारको म्याट्रिक्समा प्रस्तुत गर्न सकिनेछ ।

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

तालिका: वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण र न्यूनीकरणका उपाय
(प्रस्तावबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको परिमाण, सीमा र समयावधि
(उच्च/वृहत-६०; मध्यम-२०; निम्न-१०), सीमा(क्षेत्रीय-६०; स्थानीय-२०;
स्थलगत-१०) र अवधि (दीर्घकालीन-२०; मध्यम-१०; अल्पकालिन-५)
किटान गर्नु पर्नेछ)

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							जम्मा अङ्कमान	न्युनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		
निर्माण अवधि										
भौतिक वातावरण										
१.										
२.										
जैविक वातावरण										
१.										
२.										
सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण										
१.										
२.										
सञ्चालन अवधि										
भौतिक वातावरण										
१.										
२.										
जैविक वातावरण										
१.										

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

२.										
सामाजिक तथा वातावरण	आर्थिक साँस्कृतिक									
१.										
२.										

प्रतिकूल प्रभावको स्तर अनुसार तय गरिएको अंकमान जोडी हरेक प्रभावको कूल अंकमान लेख्नु पर्नेछ ।

तालिका: अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी

वातावरण संरक्षणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
अनुकूल प्रभाव				
१.				
२.				
प्रतिकूल प्रभाव				
१.				
२.				

परिच्छेद-९ (बढीमा ५ पृष्ठ)

कुनै पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको वातावरणीय अनुगमन निम्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिन्छः

- (क) कानूनले तोकेका सीमाभन्दा बढी मात्रामा प्रभाव पर्न नदिन,
- (ख) वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएका उपाय वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएअनुसार कार्यान्वयन भएका छन् कि छैनन् भन्ने कुरा जाँच्न,
- (ग) सम्भावित वातावरणीय क्षतिबारे समयमै सचेत गराउन,
- (घ) पहिचान गरिएका तथा आँकलित प्रभाव वास्तविकतासँग कति नजिक छन् भन्ने जानकारी लिन ।

९.१ अनुगमनका प्रकार: वातावरणीय प्रभावको अनुगमन देहायको अवस्थामा निम्न प्रकारले गर्नु पर्नेछ :-

- (क) प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन (Baseline Monitoring): प्रस्तावित प्रस्तावको निर्माण कार्य शुरू गर्नुभन्दा अगावै निर्माणस्थल र वरपरका आधारभूत वातावरणीय पक्षको सर्वेक्षण गर्नु पर्नेछ । यसले गर्दा अनुगमनको सिलसिलामा प्रारम्भिक अवस्थाको तुलनामा वातावरणीय पक्षमा भएको परिवर्तन बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ ।
- (ख) प्रभाव अनुगमन (Impact Monitoring): प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएका वातावरणीय परिवर्तन पत्ता लगाउन आयोजना निर्माण र सञ्चालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको जनस्वास्थ्य लगायत पर्यावरणीय, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाका सूचकको मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) नियमपालन अनुगमन (Compliance Monitoring): यस अन्तर्गत प्रस्तावकले वातावरण संरक्षण सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डको पालना गरेको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न वातावरणीय गुणस्तरका विशेष सूचक वा

प्रदूषणको अवस्था बारेमा आवधिक वा लगातार रूपमा अनुगमन गरी अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

- ९.२ वातावरणीय अनुगमनका सूचक (Indicators): प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आधारभूत तथ्याङ्क, पहिचान तथा आकलन गरिएका अनुकूल वा प्रतिकूल प्रभाव तथा वातावरण संरक्षणका उपायलाई ध्यान दिई प्रस्तावकले पालना गर्नुपर्ने र वातावरणीय प्रभावको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न सूचक प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ। जस्तै: कृषि क्षेत्रको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रस्तावबाट जैविक विविधता, माटोको गुण, भूक्षयको मात्रा, जनस्वास्थ्य आदिमा प्रभाव पर्न सक्ने हुँदा यस्तो पक्षलाई सम्बोधन गर्ने गरी अनुगमनका सूचक छनौट गरी प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।
- ९.३ अनुगमनको विधि: उल्लिखित अनुगमनका प्रत्येक सूचकलाई कुन विधि/तरिकाबाट अनुगमन गर्ने हो प्रतिवेदनमा खुलाउनु आवश्यक हुनेछ । यस्ता विधि भरपर्दो, सजिलो र आयोजना स्थलमा कार्यरत जनशक्तिले अवलम्बन गर्न सक्ने खालको हुनु पर्नेछ ।
- ९.४ अनुगमनको लागि समय तालिका: आयोजना निर्माण र सञ्चालनका विभिन्न अवस्थामा अनुगमन गर्नु पर्ने भएकाले सूचकको प्रकृति हेरी वातावरणीय अनुगमन गर्ने समय तालिका प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- ९.५ अनुगमन गर्ने निकाय: अनुगमन गर्ने निकाय सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ । प्रस्तावक आफैले पनि कुनै न कुनै सूचक अनुगमन गर्न सक्नेछ, जसले गर्दा कुनै प्रतिकूल प्रभावलाई तुरुन्तै हटाउन वा न्यून गर्न सकिनेछ । प्रतिवेदनमा कुन-कुन सूचक क-कसले अनुगमन गर्ने भन्ने प्रष्ट खुलाउनु पर्नेछ । साधारण तथा घरिघरि गरिनु पर्ने अनुगमन प्रस्तावकले गरेको खण्डमा प्रभाव न्यूनीकरण छिटो र कम खर्चमा गर्न सकिनेछ । प्रस्तावको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी

प्रस्तावकको हुनेछ । तर सो अनुगमनको प्रतिवेदनको सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रालय वा मन्त्रालयले सुपरीवेक्षण गर्नेछ ।

- ९.६ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम (Monitoring Cost): प्रस्ताव कार्यान्वयन र निर्माणको समयमा विभिन्न सूचकको अनुगमन गर्न आवश्यक पर्ने रकम खुलाउनु पर्नेछ र सो रकम प्रस्तावकले मात्रै व्यहोर्ने हो वा अन्य स्रोतबाट पनि व्यहोरिने हो सो समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

तालिका: अनुगमन सम्बन्धी विवरणलाई म्याट्रिक्सको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छः

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन						
१.						
२.						
प्रभाव अनुगमन						
१.						
२.						
नियमपालन अनुगमन						
१.						
२.						

परिच्छेद-१० (बढीमा ५ पृष्ठ)

- १०.१ वातावरणीय परीक्षण: वातावरणीय परीक्षणका किसिम देहाय बमोजिमका हुनेछन् :-

- (क) निर्णय तहको परीक्षण,
- (ख) कार्यान्वयन परीक्षण,

- (ग) कार्यको प्रभावकारिता परीक्षण,
- (घ) आयोजना प्रभाव परीक्षण,
- (ङ) आकलन गरिएको प्रविधि परीक्षण,
- (च) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रक्रिया परीक्षण ।

१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन्:

- (क) परीक्षक,
- (ख) परीक्षित पक्ष (प्रस्तावसँग सरोकार भएको),
- (ग) तेस्रो पक्ष ।

१०.३ स्वैच्छिक वा बाध्यकारी परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको आधारमा वातावरणीय परीक्षण आन्तरिक वा बाह्य हुन सक्नेछ:

- (क) आन्तरिक परीक्षण,
- (ख) बाह्य परीक्षण,
- (ग) बाध्यकारी परीक्षण,
- (घ) स्वैच्छिक परीक्षण ।

१०.४ वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा: परीक्षणको उद्देश्य र क्षेत्र अनुसार प्रतिवेदनको ढाँचा फरक हुन सक्छ, तथापि यसलाई तर्कसँगत रूपमा देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ:

अध्याय १	कार्यकारी सारांश
अध्याय २	परीक्षण प्रशासनिक तथा परीक्षण कार्यको विवरण, आयोजना स्थलमा गरिएका अन्तर्वाता, परीक्षण गर्ने पक्ष तथा परीक्षणका क्षेत्र र विधि यो अध्ययनमा समावेश गर्नु पर्नेछ । साथै वातावरणीय अनुगमन, परीक्षणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा विवरण पनि समावेश गर्नु पर्नेछ ।
अध्याय ३	परीक्षणको पूर्ण विवरण

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

अध्याय ४			आयोजना सम्बन्धमा पालना गर्नुपर्ने सुझाव तथा सुधारात्मक कार्य						
अनुसूची			सम्बन्धित तथ्याङ्क र विवरण						
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति									
प्राविधिक			प्रस्तावसँग विषय मिल्ने विज्ञ						
			वातावरण विज्ञ						
			सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक विज्ञ						
			प्रस्तावको क्षेत्र, किसिम र यसले पारेको प्रभावको गाम्भीर्यताको आधारमा थप अन्य विज्ञ						
वातावरणीय परीक्षणको लागि चेकलिष्ट									
१. भौतिक पक्ष									
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारिता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत	
१.	वायुको गुण								
२.	पानीको गुण								
३.	ध्वनिको मात्रा								
४.	भू-उपयोग								
५.	जलस्रोत								

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

२. जैविक पक्ष									
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारिता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत	
१.	वन जङ्गल								
२.	वनस्पति								
३.	जीवजन्तु								
४.	गैरकाष्ठ								
५.	माछा								
६.	दुर्लभ र सङ्कटापन्न प्रजाति								
७.	संरक्षण क्षेत्र								
३. सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक पक्ष									
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारिता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत	
१.	शिक्षा								
२.	कृषि								
३.	रोजगारी								
४.	बसाइँ सराई								
५.	स्वास्थ्य र								

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

	सरसफाई								
६.	वातावरणीय सौन्दर्यता								
७.	लैङ्गिक सवाल								
८.	धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्थिति								
९.	सामाजिक स्थिति								

परिच्छेद-११ (बढीमा ३ पृष्ठ)

११. निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता:

११.१ अध्ययनको निष्कर्ष: वातावरण संरक्षणका उपाय र वातावरणीय अनुगमनको कार्यान्वयनको पक्षमा प्रस्तावकको प्रतिबद्धता तथा अन्य अध्ययनको आवश्यकता पर्ने नपर्ने आदि प्रष्ट्याई निष्कर्षमा राख्नु उपयुक्त हुनेछ । अध्ययनको निष्कर्ष र पुनरावलोकन समितिको राय सुझाव अनुसार वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनमा शर्त समावेश गरिनेछ ।

११.२. प्रतिबद्धता : वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार पार्दा प्रस्तावकले परामर्शदाताको सहयोग लिएको र परामर्शदाताले सुझाव दिएको भए पनि प्रतिवेदनमा त्यस्तो सुझाव राखी स्वीकृतिको लागि पेश गर्न मिल्दैन, किनकि सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ अनुसार प्रस्तावकले नै प्रतिवेदन तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ । यस खण्डमा प्रस्तावकको प्रतिबद्धता झल्किनु पर्नेछ । प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अन्य संस्था वा निकायबाट आवश्यक पर्ने सहयोगलाई उल्लेख गर्न सकिनेछ । प्रस्ताव कार्यान्वयनमा कुनै नीति,

कानून वा मापदण्डले बाधा पुऱ्याउने अवस्था आएमा त्यस्ता बाधालाई कसरी फुकाउन सकिन्छ भन्ने बारेमा राय दिन सकिनेछ ।

१२. सन्दर्भ सामग्री: प्रतिवेदन तयार गर्दा उद्धृत गरिएका सन्दर्भ सामग्रीको प्रकाशन सम्बन्धी सूची निम्न लिखित आधारमा बनाउने:

- (क) लेखक,
- (ख) प्रकाशित भएको मिति,
- (ग) उद्धृत गरिएका सामग्रीको शीर्षक,
- (घ) उद्धृत गरिएका प्रकाशन वा पत्रिकाको नाम,
- (ङ) वर्ष, खण्ड, अङ्क आदि (भएको खण्डमा),
- (च) पृष्ठ ।

ढाँचा: लेखक, प्रकाशित भएको वर्ष, उद्धृत गरिएका सामग्रीको शीर्षक उद्धृत गरिएका प्रकाशन वा पत्रिकाको नाम....., वर्ष, खण्ड (अङ्क), पृष्ठ ।

१३. अनुसूची: अनुसूचीमा आवश्यकता अनुसार देहायका कुरा समावेश गर्नु पर्नेछ:

- (क) भू-बनोट, भौगोलिक स्थिति, भू-उपयोग, भू-क्षमता र अध्ययनसँग सम्बन्धित नक्सा र फोटोग्राफ,
- (ख) सम्भव भएसम्म प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थल तथा त्यस वरिपरिका क्षेत्रको हवाई फोटो,
- (ग) स्थलगत अनुसन्धानका लागि प्रयोग गरिएका प्रश्नावली वा विषय वस्तुको सूची,
- (घ) चार्ट तथा चित्र जस्ता वातावरणीय प्रभाव मल्याङ्कनसँग सम्बन्धित कुरा,
- (ङ) जलवायु तथा हावापानी सम्बन्धी तथ्याङ्क (समयको आधारमा क्रमबद्ध गरी),
- (च) प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थलका वनस्पति तथा जीवजन्तुको तथ्याङ्क

- (छ) भौगर्भिक तथा जोखिम मुल्याङ्कन तथ्याङ्क (प्राप्त गर्न सकिने भएमा),
- (ज) उपलब्ध हुन सक्ने भएमा आयोजना सञ्चालन गर्नु अघि र पछिका हावा र पानीको गुणस्तर तथा ध्वनिको स्तरसम्बन्धी जानकारी,
- (झ) वातावरणीय प्रभाव मल्याङ्कन सान्दर्भिक म्याट्रिक्स वा क्रमबद्ध रेखाचित्र,
- (ञ) नक्सा, स्लाइड, रेकर्ड तथा भिडियो फिल्मजस्ता सहायक श्रव्य-दृश्य सामग्री,
- (ट) बाली लगाउने तरिका, पशुपालन, माटोको गुण, रासायनिक मल, प्रयोग गर्ने मात्रा सम्बन्धी तथ्याङ्क,
- (ठ) आमन्त्रित व्यक्ति तथा सहभागिताको सूची तथा सम्बन्धित संस्था बिचको छलफल, भेला र बैठकको रेकर्ड तथा छलफल र अनुगमनको छोटो जानकारी,
- (ड) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनको तयारीमा संलग्न अध्ययन टोलीको व्यक्ति तथा संस्थाको नामावली,
- (ढ) अध्ययनको क्रममा सम्पर्क गरिएका व्यक्ति तथा संस्थाको नाम, ठेगाना र टेलिफोन नम्बर,
- (ण) प्रस्तावक र अध्ययन टोलीको स्वयम् घोषणापत्र,
- (त) अध्ययन सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना, मुचुल्का, सिफारिसपत्र, लिखित राय सुझाव, सार्वजनिक परामर्श बैठक र सार्वजनिक सुनुवाईसँग सम्बन्धित कागजपत्र ।

१४. वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनमा रहनु पर्ने वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको खाका:

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के-के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								
विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण का क्रियाकलाप	के-के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								

यस्तो वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रस्ताव आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणका लागि अलग-अलग रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

पुनश्च:

- (१) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन नेपाली भाषाको युनिकोडमा फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (२) विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको प्रस्तावकले अङ्ग्रेजी भाषामा तयार गर्ने वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदन Times New Roman फण्टको फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बायाँ १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

अनुसूची-१३

(दफा ७ को उपदफा (६) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्ने विज्ञ

- (१) वातावरण विज्ञान, वातावरण व्यवस्थापन वा वातावरण इन्जिनियरिङ विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
- (२) प्रस्तावसँग सम्बन्धित प्रमुख विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
- (३) प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, वन विज्ञान, जीव विज्ञान वा वनस्पति विज्ञान विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
- (४) सिभिल, आर्किटेक्ट, मेकानिकल वा केमिकल इन्जिनियरिङ, हाइड्रोलोजी, भू-गर्भ शास्त्र, भू-विज्ञान, भौतिक शास्त्र, रसायन शास्त्र, माईनिङ्ग इन्जिनियरिङ वा मेटलर्जिक इन्जिनियरिङ विषयमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
- (५) प्राणी शास्त्र वा वनस्पति शास्त्रमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
- (६) समाज शास्त्र, मानव शास्त्र वा अर्थशास्त्रमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
- (७) वातावरण कानूनमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
- (८) प्रयोगशालामा वैज्ञानिक परीक्षण गरी तथ्याङ्क विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयारी गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा यस्तो परीक्षण गर्ने विषयसँग सम्बन्धित स्नातक उपाधि प्राप्त गरी कम्तीमा ३ (तीन वर्ष) को कार्य अनुभव भएको व्यक्ति ।

- (९) क्रमसङ्ख्या (३) देखि (७) सम्म उल्लिखित शैक्षिक उपाधि नभएको तर त्यस मध्ये कुनै विषयमा स्नातक उपाधि हासिल गरी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी कार्यमा कम्तीमा ५ (पाँच) वर्षको कार्य अनुभव भएको व्यक्ति ।

द्रष्टव्यः

- (१) उल्लिखित विज्ञ मध्येबाट देहायको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्न देहाय बमोजिमको सदस्य रहेको अध्ययन दल रहनेछः-
- (क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको हकमा क्रमसङ्ख्या (१) र (२) प्रत्येकबाट एक-एक जना विज्ञ रहने गरी कम्तीमा तीन जना सदस्य,
 - (ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको हकमा क्रमसङ्ख्या (१), (२) र (३) प्रत्येकबाट एक-एक जना विज्ञ रहने गरी कम्तीमा चार जना सदस्य,
 - (ग) वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको हकमा क्रमसङ्ख्या (१), (२) र (३) प्रत्येकबाट एक-एक जना विज्ञ रहने गरी कम्तीमा पाँच जना सदस्य ।
- (२) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार भाषा विज्ञलाई परामर्शदाताको रूपमा अध्ययन दलमा समावेश गर्न सकिनेछ ।

अनुसूची-१४

(दफा ८ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

सिफारिसपत्रको ढाँचा

कार्यालयको नाम, ठेगाना
कार्यालयको छाप

कार्यालयको फोन नं.

मिति:

विषय: राय सुझाव सहित सिफारिस गरिएको बारे ।

श्री.....कार्यालय/निर्देशनालय/मन्त्रालय

ठेगाना..... वा

श्री------(प्रस्तावक)

ठेगाना-----

प्रस्तुत विषयमा कार्यालयको/निर्देशनालयको/मन्त्रालयको मिति
.....को प्रकाशित सूचना र/वा..... मितिको सार्वजनिक
सुनुवाई अनुसार कार्यान्वयन हुने विषयको प्रस्तावबाट
यस क्षेत्रमा निम्नानुसारको वातावरणीय प्रभाव पर्न जाने देखिन्छ:-

(क) सकारात्मक प्रभाव:

(ख) नकारात्मक प्रभाव:

उल्लिखित प्रभावको आधारमा सकारात्मक प्रभाव अभिवृद्धि गर्ने र
नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्ने वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना कार्यान्वयन
गर्दा उल्लिखित प्रस्तावको सकारात्मक प्रभाव/नकारात्मक प्रभाव बढी हुने
देखिएकोले उल्लिखित प्रस्ताव निम्न आधारमा कार्यान्वयन गर्न मिल्ने/नमिल्ने
व्यहोरा उल्लेख गरी यो सिफारिस गरिएको छ ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न मिल्ने आधार

वा

प्रस्ताव कार्यान्वयन

गर्न नमिल्ने आधार

खण्ड ५) धनगढी, कैलाली, श्रावण २० गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क ४)

१.-----

१.-----

२.-----

२.-----

३.-----

३.-----

दस्तखतः

नामः

पदः

बोधार्थः

श्री ----- कार्यालय/निर्देशनालय/मन्त्रालय

अनुसूची-१५

(दफा १३ को उपदफा (१२) सँग सम्बन्धित)

रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषणका आधार

- (१) एकीकृत रूपमा विश्लेषण हुने (Integrated) ।
- (२) दिगो विकासको अवधारणाद्वारा नेतृत्व प्रदान भएको (Sustainability-led) ।
- (३) विषय केन्द्रित (Focused) रहेको ।
- (४) उत्तरदायित्वको प्रष्ट किटानी (Accountable) भएको ।
- (५) सहभागितामूलक (Participative) प्रकृतिको ।
- (६) पुनरावृत्तीय (Iterative) चरण पार गरेको ।
- (७) रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण परिवेश अनुकूल हुनुपर्ने (Assessing the Context) ।
- (८) रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण दूरगामी पक्षलाई ख्याल गर्दै समग्र परिवेश, अन्तरक्षेत्र विषय र एकीकृत रूपमा रहनु पर्ने ।
- (९) हालको स्थितिभन्दा प्रवृत्तिगत अवस्थाको विश्लेषणमा आधारित भएर संवेदनशील विषयमा ध्यान केन्द्रीत भएको हुनुपर्ने ।
- (१०) दीगोपना गर्ने निर्णयलाई सघाउ हुनुपर्ने ।
- (११) बहुविधागत अवधारणा, सुशासन र सन्देश सम्प्रेषणात्मक हुनुपर्ने ।
- (१२) अनुगमन र पृष्ठपोषणलाई आत्मसात गरेको हुनुपर्ने ।
- (१३) विवेचनात्मक निर्णय (क्रिटिकल डिसिजन) गर्नलाई सहयोग गर्ने हुनुपर्ने ।

प्रमाणिकरण मिति: २०७८।०४।२० गते

आज्ञाले,
चूडामणि पौडेल
प्रदेश सरकारको सचिव